

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1080750/3

בבית הדין הרבני האזורי פתח תקווה

לפני כבוד הדיינים:

הרב אריאל ינאי, הרב דוד בר שלטון, הרב אלון אבידר

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד חני גלוקדשטד סדן)

נגד

הנתבעת: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד עיינה אונגר לטין)

הנדון: כתובה בטענת 'איני רוצה לדור עם קרובותיך', המוחזק בספק חיוב כתובה

פסק דין

רקע

בפנינו זוג שנישא בתאריך י"ח באייר תשע"ד (18.5.2014), מדובר בנישואים שניים של שני בני הזוג, לאיש יש שתי בנות מהנישואים הראשונים והאישה ללא ילדים.

מנישואין אלו נולדה ילדה משותפת בת שנתיים.

ערב החתונה בתאריך א' באייר תשע"ד (1.5.2014) חתמו הצדדים על הסכם ממון שניתן לו תוקף בבית משפט.

במסגרת ההסכם נקבע שמעבר לאמור בהסכם זה לא יהיו לצדדים כל טענות ודרישות או תביעות זה כלפי זה, ובעניין הבנות הוחלט " [פלונית] (האישה) יודעת כי שתי בנותיו של [פלוני] (הבעל) יגורו עמם בדירת פלוני כל עוד יזדקקו לכך".

האישה עזבה את הבית בפעם הראשונה סמוך לנישואים, לחודש ימים. כשלושה חודשים לאחר לידת ביתם המשותפת עזבה האישה את הבית בפעם השנייה, בחודש ספטמבר 2015, לבית הוריה עם התינוקת, ובתאריך י"ט במרחשוון תשע"ו (1.11.2015) הודיעה לתובע באופן סופי שאין בכוונתה לחזור אל הבית.

בתאריך י"ח באייר תשע"ו (26.5.2016) הגיש הבעל תביעת גירושין לבית הדין הרבני. בדיון שהתקיים בז' בתמוז תשע"ו (13.7.2016) טען האיש שרוצה להתגרש.

האישה בתגובה טענה: "אני נאלצת להתגרש, ואני לא רוצה להתגרש לפני שאנחנו מדברים על הכתובה שהיא בסך חמישים אלף ש"ח ועוד מאה זקוקים ואני דורשת גם פיצויים."

נמצא שהצדדים מסכימים להתגרש וכל העיכוב הוא בשל סירוב האישה להתגרש ללא כתובה ופיצויים. לכן נושא התביעה שבפנינו הוא תביעת כתובה ופיצויים של האישה.

נכון להיום הזוג פרודים כשנתיים ללא קשר וללא יחסי אישות.

נמצא שהאישה היא התובעת בתיק זה. ונפתח בסיכום תביעותיה לכתובה ולפיצויים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טענות האישה בקצרה

- א. האישה טוענת שהבעל סילק אותה מספר פעמים מדירת המגורים והיא זו שניסתה כמה פעמים לחזור לשלום בית.
- ב. בזמן שגרו יחד הודיע האישה שבכוונתו לגרש אותה ולחזור לגרושתו ובאמת לאחר סילוק האישה הכניס את גרושתו לביתו, ובנוסף לכך העביר על שמה את תשלומי הארנונה בדירת הנתבע לאחר שערכו חוזה שכירות בדירה הנ"ל.
- ג. הבעל הוא זה שפתח בהליכי גירושין בבית דין רבני.
- ד. הבעל עזב את החדר המשותף ומנהל קשר זוגי עם גרושתו בעודו נשוי ואף קיים יחסי אישות עם נשים נוספות.

טענות האיש

- א. האישה עזבה את דירת המגורים לחודש ימים זמן קצר לאחר הנישואין ושבה לדירה לאחר בקשת האיש שתחזור לאחר שהתנתה זאת בהבאת ילד משותף.
- ב. לאחר לידת הבת המשותפת גברו המריבות בין הצדדים על רקע מגורי בנותיו של הנתבע. התובעת איימה שתעזוב לבית הוריה ואכן בחודש ספטמבר 2015 עזבה עם התינוקת לבית הוריה ובתאריך י"ט במרחשוון תשע"ו (1.11.2015) הודיעה סופית על עזיבתה.
- הבעל חזר כמה פעמים על הטענה שהאישה דרשה שהבנות יעזבו את הבית, בנוסף לכך טען שהאישה הרביצה לו פעם אחת לפני החתונה ופעמים נוספות אחר כך וכמו כן קללה אותו.

דיון

דעה א'

התמונה העולה מטענות הצדדים ומעיון בפרוטוקול היא כי הצדדים אינם חפצים זה בזה, במועד הדיון הראשון נראה שמאסו זה בזה מחמת הקטטות והמריבות ביניהם ואינם מסוגלים לחזור לחיות יחד, כל צד טוען שהצד השני בהתנהגותו גרם שהצדדים יצטרכו להתגרש.

כפי שציינו אין בשאלה זו – מי הגורם – נפקא מינה לעניין החיוב להתגרש, וכל הנפקא מינה היא בשאלת הגורם לעניין תביעת הכתובה והפיצויים.

כלומר: הצד שנהג שלא כדין ומחמת התנהגותו גרם לצד השני שיגיעו למצב של מאוס בחיי הנישואין הוא זה שצריך לשאת בתשלום או הפסד תוספת הכתובה כמבואר בדברי רבנו ירוחם (מישרים נתיב כג חלק ח):

”כתב מורי ה"ר אברהם בן אשמעאל כי נראה לו שאשה שאמרה 'לא בעינא ליה, יתן לי גט וכתובה', והוא אומר 'אנא נמי לא בעינא לך, אבל איני רוצה ליתן גט' – מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו לאחר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה.

אולם בנידון שלנו יש מחלוקת בין הצדדים מי הוא זה הגורם והאשם בהבאת הצד השני שמואס בחיי הנישואין.

גדר הספק

מהמפורסמות שבתביעת הכתובה האישה זכאית לכתובה אלא אם כן סוכם או התברר אחרת.

ולכן במקום שהספק העומד בפני בית הדין הוא ספק הנובע מטענות הצדדים בלבד אין זה בגדר ספק אמיתי ולכן האישה גובה כתובה.

אולם במקום שקיים ספק במציאות האם האישה זכאית לכתובה שאינו נובע מטענות הצדדים בלבד אלא מספק אמיתי העומד בפני בית הדין קיימא לן שאין האישה גובה כתובה משום שהבעל נחשב מוחזק והכלל הוא שהמוציא מחברו עליו הראיה.

לדעתי המקרה המובא לפנינו הוא מקרה שבו הספק מי הגורם לפירוד ולמאיסות הוא ספק במציאות, שהרי מדובר בצדדים שגרים בנפרד כבר יותר משנתיים לאחר עזיבתה הסופית של האישה את דירת המגורים בפעם השלישית. הצדדים מורדים זה בזה ואינם חפצים בשום פנים לחזור ולחיות יחד.

כל דחיית ואי ביצוע הגט הם מסיבות ממוניות בלבד כפי שאמרה האישה בדיון הראשון. כל אחד מאשים את השני במרידה, ולכן עולה ועומדת בפנינו השאלה והספק מי הגורם למרידה ולפירוד.

יש לציין, כפי שהזכרנו לעיל, שהאישה וב"כ התבססו על הטענה שכחודש לאחר עזיבתה של האישה את הבית הכניס הנתבע את גרושתו לביתו.

לדעתנו אין עובדה זו משנה משום שהסכסוך והמרידה כבר היו לעובדה מוגמרת הרבה קודם לכן.

בנוסף לכך הנתבע מכחיש שקיים יחסי אישות עם גרושתו למרות הודאתו שקיים יחסי אישות חד־פעמיים עם אישה אחרת.

מעיון בפרוטוקולים ובסיכומים ובעיקר מהתרשמות בית הדין נראה שאחת מאבני הנגף שגרמו את הסכסוך ואת הפירוד היא מגורי הבנות של הנתבע עם התובעת.

עובדה זו גם מוזכרת בדו"ח של מכון שלם בראיון עם התובעת:

"עם זאת בולטים אפיונים אגוצנטריים ויכולת מוגבלת לאמפטיה ואף ניתן להסיק בין השורות מדבריה כי אפיונים אלה, כפי שבאו לידי ביטוי ביחס לבנותיו של מר [פלונין] הובילו לידי הקונפליקט ולפרידה."

במקרה רגיל אין יכולת של אחד הצדדים לחייב את הצד השני במגורים משותפים עם ילדים בוגרים, אולם בנידון דידן הדבר היה מעוגן בהסכם הממון שחתמו בני הזוג טרם הנישואין בסעיף 4.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לדמות מצב זה למבואר בשולחן ערוך (אבן העזר סימן קנד סעיף א): "אלו שכופין להוציא וליתן כתובה מי שנולד בו ריח הפה [...] והוסיף הרמ"א: "ואם ידעה בהם קודם שנשאת אין כופין להוציא דסברה וקבלה."

נראה שיש לדמות מומים באדם למגורים של אישה עם צרותיה ששונאות זו את זו (עיין בסימן עד סעיף י), ואף נראה שיש קל וחומר, אם אומרים סברה וקיבלה במומים שבגוף בעלה שהם קרובים אליה קל וחומר שאומרים זאת במום חיצוני של קרובים ששונאים זה את זה.

הרי האישה ידעה והסכימה למגורים משותפים אלו קודם שנישאת וסברה וקיבלה, ולכן אם עזבה את הבית בשל עובדה זו הרי היא נחשבת מורדת במעשה זה, ואפשר לומר שהיא גרמה את המאיסות והפירוד שגרם למרידה ההדדית וממילא מפסידה תוספת כתובה.

אומנם עיין בבית שמואל (סימן קנד ס"ק ב) שכתב שיש פוסקים שחולקים וסוברים שיכולה לומר "סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו אינה יכולה לקבל", ולכן נראה שאפילו לרמ"א שכתב שאין כופין להוציא, מכל מקום אין דינה כמורדת אם אין רצונה לדור עמו ויכולה לומר 'קים לי כהני פוסקים'.

נמצא שעל פי דברי הבית שמואל יכולה לומר קים לי כפוסקים שאינה מורדת, ולכן לא הפסידה כתובתה.

מאידך גיסא, עיין בבית מאיר (שם) שחלק וסבר שכיוון שהבעל מוחזק בכתובה יכול הוא לומר קים לי כפוסקים שסברה וקיבלה, ולכן עזיבתה נחשבת מורדת ואינה גובה כתובתה.

אלא שנראה שבנידון דידן גם הבית שמואל יודה שנחשבת כמורדת הואיל והתנה עמה לפני הנישואין שהבנות יגורו אתה, ובכהאי גוונא גם הדעה החולקת מודה שבכנותיה אתה אומרים סברה וקיבלה.

חילוק מהותי בין 'סברה וקבלה' במומים לבין 'סברה וקבלה' במגורים עם חמש קרובות

אומנם לאחר העיון נראה שיש לחלק בין המקרים על פי המבואר בשו"ת רדב"ז (חלק ג סימן תו (תתמט)):

"שאלה: ילמדנו רבינו על ענין ראובן שנשא אשה על אשתו הראשונה, והתנה עמה בשעה שנשאה שתדור עם צרתה, וכן כתוב בשטר כתובתה. ואחר ט' חדשים אמרה שאינה יכולה לסבול קנאת צרתה, וכל שכן לעיניה, שיקח לה בית בפני עצמה, ונתנה אמתלא לדבריה באמרה שמשמש עם זו בפני זו ועם זו בפני זו ושאינה יכולה לסבול דבר זה. והבעל מכחישה ואומר שיש לכל אחת מהן חדר בפני עצמה ולא היו דברים מעולם. מי נאמן, שהרי אין שם ראייה? ואם תמצי לומר שאינה נאמנת – דיינינן לה בדין מורדת או לא, שהרי יצאתה מן הבית ואומרת שלא תחזור עד שיקח לה בית בפני עצמה? ואם תמצי לומר דלא דיינינן לה בדין מורדת – מה תהא בכתובתה ובנכסיה, ואם תפסה – אי מפקינן מינה ואם כופין אותו לגרש?

הכל באר היטב יפרש אדוננו ולו תהיה צדקה.

תשובה: לא נחשדו ישראל על פריצות כזה, ואם הוא פריץ היא לא תאבה ולא תשמע אליו. ואם אומרת שכופה אותה או מריבה על ככה ודאי יוציא ויתן כתובה כהך דפרק המדיר, וזה אם יש ראייה או שיודה הוא אבל לא מפיה אנו חייין, דלהפקיע עצמה מלשכון עם צרתה אומרת כן. ומיהו מחרימין עליהם שיאמרו האמת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואם יודה – יוציא ויתן כתובה או יקח לה בית בפני עצמה. ואם לא יודה – לא דיינין לה בדין מורדת כלל, דהא אמרה 'בעינא ליה ולא מצערנא ליה, אלא אני רוצה לדור בפני עצמי כי סבורה הייתי לקבל ועתה איני יכולה לקבל'. וגם אין כופין אותו ליקח לה בית בפני עצמה, שהרי התנה עמה שתדור עם צרתה. וגם אין לחייבו במזונותיה, כיון שיצאה שלא מדעתו.

ואם תאמר: הא קיימא לן שכל דבר שהבעל קים ליה היא נאמנת שאין אשה מעיזה פניה בפני בעלה למימר דבר דאיהו קים ליה אלא ודאי קושטא קאמרה – ומהאי טעמא קיימא לן באשה שאמרה בפני בעלה גרשתני נאמנת וכדרב המנונא, אבל אם אמרה שאינו יורה כחץ אינה נאמנת משום דאיהו לא קים ליה ומעיזה פניה בדבר שהוא אינו מכיר בשקרה – ובנידון דידן נמי כיון שהוא יודע אם אומרת אמת או שקר אינה מעיזה פניה ונהימנה? ויש לומר דלא קשיא דבשלמא בטענת אינו יורה כחץ או 'גרשתני' לא משוי ליה רשע בטענתה אבל בנידון דידן אם אתה מאמינה נמצא אתה עושה אותו פריץ ורשע ולא מהימנה לה בכי האי גוונא. וכן כתבו ז"ל דלא מהימנין לה אלא במידי דלא פגמא ליה. ותו דלא דמי העזות להדדי. תדע דאינה נאמנת בטענה אחרת במגו דאי בעיא אמרה 'גרשתני' דדלמא בהאי טענה אינה מעיזה פניה ובטענה אחרת מעיזה. הלכך אין כאן מגו וכן כתבו המפרשים הילכך הבו דלא לוסיף עלה דהאי דרב המנונא.

ובנידון דידן אין כופין אותה לדור עם צרתה שאין אדם דר עם נחש בכפיפה ואין דנין אותה בדין מורדת דהא אמרה 'בעינא ליה' ולא בדין מאיס עלי שהרי אינו מאוס לה. וכן אין כופין אותו לקחת לה מדור בפני עצמה, שהרי התנה עמה, ולא לתת לה מזונות ולא תנאי מתנאי כתובה, שהרי מרדה ויצאתה ואינה משמשתו. הילכך יעמדו עד שיתפשרו, ובכיוצא בזה יעשה הדיין פשרה וכפי שיראה האמת להיכן נוטה כגון שהיא צנועה והוא פריץ או להיפך לאותו צד יטיב הפשרה. והנראה לע"ד כתבתי."

הרב"ז לא ביאר את החילוק בין מומים לשונאות – מדוע יכולה לחזור בה מהתנאי ואין אומרים כאן סברה וקבלה ויכולה לחזור בה מהסכמתה.

ונראה שיש ללמוד זאת משו"ת פרח מטה אהרון, הביאוהו בפסקי דין רבניים (חלק א, פסק דין המתחיל בעמוד 201):

"בנקודה זו דן בפרח מטה אהרן בסוף התשובה הנ"ל [...] אין לומר דסברה וקבילה לחמותה, דמצי למימר: 'סבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ואין אני יכולה לקבל' [...] כל שכן דיכולה היא לטעון שהיתה סבורה שהבעל ירחקנה מעל גבולה, כשהיא רואה שהיא חוזרת למדתה הרעה, או הוא עם אשתו ירחקו מעל גבולה.

והפשטות היא כי טענה זו 'סבירת וקבילת' – ידעת והסכמת – שייכת רק במום מסויים שהוא מום כשלעצמו, אנו אומרים: 'ידעת מהי המגרעת וקבלת עליך'.

אבל ענין זה ביחסים בין איש לרעהו – הרי לא מדובר כאן באיזה מום ומגרעת, אין כאן דבר מסויים וקבוע. יחסים הוא ענין התלוי בכל הצדדים יחד, יסודו בסבך עומק כוחות הנפש, וקשור הוא גם באלפי דברים פעוטים של הרגלי ותכונות כל הצדדים ששומה עליהם לקשור יחסים ביניהם.

אלו הם דברים שאין לנחשם מראש ואין לחזות את דרך התפתחותם, ועל פי רוב אותו בן אדם, כלפי אדם פלוני יחסיו טובים ביותר, וכלפי אלמוני הם גרועים ביותר, ומה שייך כאן 'סבירת וקבילת' לגור עם החמות – הסכמת עם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המגרעת? וכי אפשר לדעת מראש איך יהיו היחסים עם החמות? הסכימה מפני שחשבה שהיחסים יהיו טובים ביותר, ואין כאן מגרעת כלל. וגם הרי יתכן ששנים על שנים יהיו היחסים טובים, ופתאום תבא הרעה מבלי שאפשר יהיה למצוא הסבר למה ומדוע.

טעמו השני של הפרח מטה אהרן פשוט הוא, מכיון שהמום ניתן לתיקון, אפשר להחליף את הדירה, מה שייך 'סברית וקבילת' – היא חשבה: 'מה אני מסכנת כאן בהסכמתי? אם השכנות לא תצליח יוציאני הבעל לדירה אחרת.' ועיין בספר דינא חיי (שם) הדין בענין התנו מפורש בשעת קדושין ומביא ראייה מתשובת הרי"ף, ואין ראיתו מוכרחת, עיין שם.

הרי שלמדו מדברי השו"ת הנ"ל שני חילוקים עקרוניים בין מומים לשונאות:

א. מום הוא דבר ידוע וצפוי מראש שניתן לאומדו ולכן אי אפשר לחזור מההסכמה לקבלו, בעוד יחסי שכנות עם שונאות הם דבר דינמי וסבוך שלא ניתן להעריכו מראש ולכן יכולה לחזור בה מהסכמתה.

ב. בניגוד למום רגיל, מום זה ניתן לתיקון על ידי שינוי המגורים ולכן אין בהסכמה התחייבות גמורה משום שהאישה מביאה בחשבון שאם יחריפו היחסים בין השונאות יהיה פתרון.

בנידון שלנו נראה שהחילוק הראשון לא שייך, משום שהאישה חיה עם בנותיו של בעלה כמה חודשים לפני הנישואין, ובשל המריבות שנוצרו נכתב ההסכם השני שבו נכתב שהבנות יגורו איתם, נמצא שהאישה ידעה מראש את משמעות המגורים המשותפים ובכל זאת הסכימה.

אומנם החילוק השני עדיין קיים גם בנידון שלנו.

בהמשך הדברים, כותב הרדב"ז שכל דבריו שהאישה לא אבדה כתובתה דווקא אם אומרת בעינא ליה ואינה טוענת שהוא מאוס עליה.

בנידון שלנו ברור שהאישה אינה רוצה בבעלה. האישה אמנם מכחישה שעזבה את הבית בגלל הבנות, וטוענת שהנתבע סילק אותה מהבית. ולדבריה – אינה נחשבת כמורדת.

מאידך גיסא, הנתבע טוען שלא סילק אותה, והיא זו שתקפה אותו פיזית, קיללה אותו, והשתמשה בו אמצעי להביא ילדים ועזבה את הבית מרצונה החופשי.

נמצא שגם ללא עילת גירושין בשל מגורי הבנות, נראה שהיה סכסוך קשה בין בני הזוג שהביא לפרידתם.

גם אם נלך בדרך זו, הרי שבפנינו ספק במציאות מי המורד והאשם לפירוד, ומכיוון שאין בידינו להכריע, הרי זה ספק במציאות ויש לומר שגם בספק במציאות נאמר דינו של רבנו ירוחם, שהרי זה טבעו של עולם שבמקרה ששני הצדדים רוצים להתגרש כל צד מאשים את הצד השני שהוא הגורם לגירושין, וגם באופן זה נראה שקבע רבנו ירוחם את דינו שהאישה מקבלת את עיקר כתובתה ללא תוספת.

נוסף על כך יש לומר שגם מעיקר הדין במקרה כזה שיש ספק לבית הדין מי גרם את הגירושין מאחר ששני הצדדים טוענים ברי שהצד השני אשם, הרי שמספק לא ניתן לחייב את הנתבע בכתובה שהרי הוא מוחזק וכפי שנוכיח לקמן.

בדברינו לקמן נדון באריכות בשאלת יסוד שעולה בהרבה פסקי דין מי נחשב מוחזק בכתובה בספקות השונים, ונשתדל להקיף את הנושא ולהגיע למסקנות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדין בספק במציאות

המשנה במסכת סוטה (דף לא, ב) דנה במקרה שהאישה נסתרה אחר שקינא לה בעלה ומדובר שנודע שנסתרה – לרבי אלעזר על ידי 'קול פורח' ולרבי יהושע ש'נשאו ונתנו בה מוזרות בלבנה' שהדין הוא שיוציא וייתן כתובה.

ועל זה כתוב בתוספות שאנץ (שם):

”ולא דמי להני דאמרינן לעיל (דף כד ע”א): מתו בעליהם עד שלא שתו דאמרי מתוך שלא שותות ולא נוטלות כתובה והכא אמרינן יוציא ויתן כתובה, דשאני התם לפי שראויות היו לשתות קודם שמתו וכשמתו בעליהם דין הוא כיון שנדחות מלשתות שאין להם כתובה, אבל הכא זאת האישה לא הייתה ראויה מעולם לשתות אין לה להפסיד כתובתה בחינם.”

מדבריו נלמד שמצב זה מוגדר כספק אם זינתה האישה וכפי שכתב לעיל (שם): ”מכל מקום רבנן אסרוה לו וצריך שיוציא ויתן כתובה דהרי נמצא רגלים לדבר שהרי קינא לה.” בכל זאת לעניין ממון אין להפסידה.

ההסבר לדבר משום שנחשבת מוחזקת מכוח חזקת החיוב שיש לה על בעלה.

על פי דברי התוספות שאנץ אפשר להסביר גם את המשך המשנה (שם): ”חמותה ובת חמותה וצרתה יבמתה ובת בעלה הרי אלו נאמנות ולא לפסלה מכתובתה אלא שלא תשתה.”

שם מדובר שבעלה קינא לה ונסתרה על פי עדות השונאות והן נאמנות שלא תשתה, ולא להפסידה כתובתה. ולכאורה מדוע תגבה כתובתה הרי יש ספק ורגליים לדבר שזינתה ומדוע גובה כתובתה, אלא הסיבה שיש לה חזקת חיוב על בעלה ולכן מספק לא נפסיד אותה.

לדבריו המשנה בסוטה (דף כד ע”א) ”במתו בעליהם עד שלא שתו שאינה גובה” שאני, משום ששם נוצר כבר החיוב לשתות, וברגע שנדחו מלשתות אין חיוב כתובה.

כלומר החיוב המוטל על האישה לשתות הרעה את חזקת החיוב של האישה, משום שבשלב זה נקבע שהשתייה תברר את מעמדה ההלכתי של האישה אם אסורה או מותרת וממילא יתברר חוב הכתובה.

הסבר הנחל יצחק

דברי הנחל יצחק (סימן סט אות א ענף ב ד”ה ”ועל כן”) מתייחסים לדין של חמש שונאות שבדין הוא שנוטלת כתובה והביא שכך פסק הרמב”ם (הלכות סוטה פרק א הלכה טו), והסביר את הדין כדלהלן:

”דלכן נוטלות את הכתובה אף דהוי בתר קינוי וסתירה ונולד לנו ספק אי זנתה או לא. עם כל זה כיון דהוי חזקת חיוב כתובה על הבעל בעת שנשאה, ובתר הכי נולד לנו ספק אם זנתה ומפטר הבעל או לא, אם כן הוה ליה כאומר איני יודע אם פרעתין דהיכא שהתובע טוען ברי חייב הלווה לשלם, והוא הדין הכא טענת האישה ברי לי שלא זנתה ובצירוף חזקת חיוב על כן חייב הבעל לשלם כתובתה.”

מכאן שלמד הנחל יצחק ממשנתנו שהסיבה שהאישה גובה כתובתה, משום שיש לה חזקת חיוב בצירוף טענת ברי נגד הבעל הטוען שמא, ונחשב כ’איני יודע אם פרעתין’ שמשלם כפי שפסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן עה סעיף ט).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

היחס בין הסבר התוספות שאנוץ להסבר הנחל יצחק

התוספות שאנוץ סתמו הדברים ולא פירטו מדוע האישה גובה כתובתה, האם רק מכוח חזקת חיוב הכתובה או גם בצירוף הברי של האישה ושמא של הבעל, אלא שיש להניח שסובר כדעת הנחל יצחק שבצירוף הברי ושמא גובה כתובה שהרי זו המציאות במשנה, ממילא אין משם ראייה שסגי בחזקת חיוב הכתובה בלבד.

מסקנת הדברים

במקרים שיש ספק במציאות אם איבדה כתובתה כגון סוטה שספק אם זינתה, לא הורעה חזקת החיוב שלה וגובה כתובתה.

ביאר הנחל יצחק שדין זה בנוי על חזקת חיוב בצירוף ברי ושמא, וכך באופן זה טענת הבעל נחשבת כ'איני יודע אם פרעתיך' וחייב לשלם.

נמצא שאין האישה נחשבת מוחזקת בכתובתה, שהרי רק בצירוף טענת ברי שלה גובה כתובתה ואילו חזקת החיוב בלבד אינה מספיקה.

קושיית הפוסקים בסתירה שבין המשנה בסוטה (דף לא ע"א) בדין חמש שונאות לבין המשנה בסוטה (דף כד ע"א) במתו בעליהם עד שלא שתו

העירו הפוסקים שמצאנו שמחד גיסא בחמש נשים שהעידו שנטמאה גובה כתובתה מספק, ומאידך גיסא במתו בעליהם עד שלא נישאו – מתוך שלא שותות לא נוטלות כתובה כשיטת בית הלל, והקשו מה ההבדל הרי בשני המקרים היה קינוי וסתירה ונוצר ספק, ומדוע במתו בעליהם עד שלא שתו לא גובות ובחמש שונאות גובות.

תירוץ התוספות שאנוץ

הזכרנו לעיל את הסבר תוספות שאנוץ:

"לעניין מתו בעליהם דשאני התם לפני שראויות היו לשתות קודם שמתו בעליהם דין הוא דכיון שנדחות מלשתות שאין להם כתובה, אולם נשים שלא היו ראויות לשתות אין לה להפסיד כתובה לעולם."

מכאן שדעתם שהדין הבסיסי שבספקות נוטלת כתובה, ושאיני במתו בעליהם שכיוון שהתחייבה לשתות נדחתה חזקת החיוב שלה עד שתשתה וזה דין מיוחד.

אומנם יש להעיר שלפי דבריהם שחיוב השתייה גורם לדיחוי הכתובה, מדוע המשנה תולה את מחלוקת בית הלל ובית שמאי בדין האם שטר העומד להיגבות נחשב כגבוי, הרי גם לבית שמאי שנחשב כגבוי אין לה כתובה עד שתשתה.

אומנם בפרק החולץ (דף לח ע"ב) הגמרא מבארת את טעמם של בית הלל: "מתוך שלא שותות לא נוטלות כתובה." הסבר זה מתאים לדברי תוספות שאנוץ הנ"ל שמתוך שהתחייבו לשתות ואינן שותות נדחות מחיוב כתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תירוץ הנחל יצחק הבית מאיר

הנחל יצחק והבית מאיר (אבן העזר סימן קעח סעיף טו) יישבו קושיה זו על פי דברי התומים (סימן סו סעיף כג) שסובר שהסיבה לכך שגובים פירעון הלוואה מיורשי הלווה, היא משום ששעבוד הגוף של אביהם הלווה עובר אליהם, ומכוח זה גובים גם מנכסים המשועבדים.

נפקא מינה במקום שספק אם הלווה חייב, כמו בנידון שלנו ספק אם חייב האב חיוב כתובה, וממילא יש ספק אם חל על היתומים שעבוד הגוף ולכן הם בגדר ספק חייבים וספק אם הנכסים השתעבדו, ובאים בטענת איני יודע אם התחייבתי כלפי המלווה, ובנידון דידן כלפי תביעת האישה בכתובתה, ובכהאי גוונא נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן עה, סעיף ט) שפטור הלווה מלשלם למלווה.

וזו הסיבה במתו בעליהם עד שלא שתו שאינן גובות כתובתם.

אולם בחמש שונאות מדובר שבעליהם בחיים ויש ספק אם זנו, הבעל בגדר איני יודע אם פרעתי וחייב לשלם.

סיכום המחלוקת בסיבת הפטור במתו עד שלא שתו

דעת התוספות שאנץ שזה דין מיוחד בסוטה שהחייב לשתות דחה אותה מתשלום הכתובה. אולם דעת הנחל יצחק והבית מאיר שזה דין כללי בכל ספק פירעון במקום שהלווה מת והיורשים ירשו את החיוב, שהופך ממצב של 'איני יודע אם פרעתי' אצל האב ל'איני יודע אם התחייבתי אצל היורשים'.

דעת רבי עקיבא איגר

בחילופי מכתבים בין רבי עקיבא איגר לבית מאיר תמה רבי עקיבא איגר איך ייתכן לומר שאצל היורשים תשתנה חזקת החיוב – הרי הנכסים השתעבדו בחיי אביהם.

סיכום הדברים עד כאן

מהמשנה בסוטה (דף לא ע"א) בדין חמש שונאות נלמד שבספק זינתה, ולכאורה הוא הדין וקל וחומר בשאר ספקות, אישה גובה כתובתה.

על פי הסבר הנחל יצחק הסיבה לכך משום שבצירוף לחזקת חיוב יש גם טענת ברי ושמא ונוצר דין של 'איני יודע אם פרעתיך' שנפסק שחייב לשלם, משום שוודאי הייתה התחייבות וספק אם נפטר ממנה.

בהמשך נדון ונתמקד בדין ספק זינתה במצבים השונים ונדון במחלוקת הפוסקים בעניין.

ספק מחילת כתובה

המשנה במסכת פאה (פרק ג משנה ז) אומרת: "הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהיא איבדה כתובתה".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על דין זה שואל רבא במסכת בבא בתרא (דף קלב, ע"ב): "בבריא היאך, מי אמרינן בשכיב מרע הוא דידעה דלית ליה וקמחלה אבל בבריא סברא הדר קני או דילמא השתא מיהא לית ליה?" ומסיקה הגמרא: "תיקו."

רשב"ם (שם דיבור המתחיל "בבריא היאך") ביאר את צדדי הספק: מחד גיסא יש לומר ששתיקתה אינה מוכיחה על מחילת שעבוד הנכסים משום שסומכת על כך שבעתיד יקנה נכסים ומהם תגבה ולכן אין לה להכעיסו עכשיו ולמחות ולכן יכולה לגבות שעבוד כתובתה מהנכסים שנתן לבניו.

מאידך גיסא יש לומר שכיוון שעכשיו אין לו נכסים אחרים אינה מעלה בדעתה שיהיו לו לכן היה לה למחות, ובזה שלא מחתה ושתקה אבדה שעבוד כתובתה מהנכסים שיש לו עכשיו.

מדברי רשב"ם נלמד שלא מחלה על עצם חיוב כתובתה, והספק מתייחס רק לשעבוד הנכסים שביד בעלה עכשיו.

הכרעת הפוסקים בספק זה שנשאר בתיקו

הרי"ף (בסוגיה דף ס ע"א בדפי הרי"ף) פסק: "הילכך מוקמינן כתובה בחזקתה ועל הבעל להביא ראיה." וכן פסק בהגהות אשרי (בבא בתרא פרק ח סימן לד), וכך פסק הרמב"ם (בפירוש המשניות למסכת פאה פרק ג משנה ז).

יוצא לכאורה מדבריהם שהאישה נחשבת מוחזקת ולכן בספק שנשאר בתיקו גובה כתובתה. אולם אפשר לדחות ולומר שכאן זה דין מיוחד ואי אפשר ללמוד ממנו בנין אב שתמיד האישה מוחזקת בכתובתה.

האמרי בינה (הלכות דיינים סימן מו) הסביר בדעת הרי"ף שהסיבה שהיא מוחזקת היא משום שחיוב הכתובה קיים והספק רק אם סלקה שעבודה מהנכסים שיש לו עכשיו, ובאופן זה מעמידים השעבוד הנכסים על חזקת החיוב ולכן גובה מספק. אולם במקום שעצם החיוב מוטל בספק יודה הרי"ף שהבעל מוחזק.

כמו כן אפשר לומר שדעת הרי"ף שלמרות התיקו שבו נשארה הגמרא, כיוון שהיתומים טוענים 'שמא' והאישה טוענת 'בריי' שלא מחלה, בצירוף חזקת חיוב גובה כתובתה כפי שהוכחנו מסוטה (דף לא ע"א) בדין חמש שונאות.

שיטת הרמב"ם בהלכותיו

פסק הרמב"ם (פרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה ט): וכן הכותב נכסיו לבניו [...] וכתב לאשתו עמהן קרקע כל שהיא הואיל ועשה אותה שותף בין הבנים ולא מחתה איבדה כתובתה ואינה טורפת מנכסים אלה כלום אבל מנכסים שיבואו אחר אלו נוטלת מהן כתובתה".

הרי לנו שהרמב"ם חזר בו מדבריו בפירוש המשנה וסובר שהבעל נחשב מוחזק ולכן בתיקו לא נוציא ממנו.

ועיין במגיד משנה (שם) שעמד על הסתירה בדברי הרמב"ם כדלהלן:

"והיא בעיא דלא אפשר בגמרא, ובפירוש המשנה סבר הרב לומר העמד שטר על חזקתו ואינו נפסל אלא בראיה ברורה, וכאן הסכים לאמת דאדרבה היא המוציאה דשטר העומד להגבות לא כגבוי דמי לדעת בית הלל, ובבריא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אוקימנא בתיקו וכיון שמספקה לן המוציא מחברו עליו הראיה, דהיינו האישה עליה להביא ראיה דבכל דין אמרינן מאן דתפיס תפיס.

נמצא שהרב המגיד הוכיח כשיטת הרמב"ם מסוטה (דף כה ע"א) שבספק אין מוציאים מיתומים המוחזקים. גם הגר"א על השולחן ערוך (אבן העזר סימן קו סעיף ג) הביא ראיה זו וציין גם לגמרא ביבמות (לח ע"ב) שבהתייחסותה למשנה בסוטה (דף כה ע"א) הגדירה את המצב לאחר קינוי וסתירה כספק זנות, ולכן לבית הלל – כיוון ששטר לא נחשב כגבוי – לא נוטלת כתובה בספק, ולמד שהוא הדין בתיקו כבסוגייתנו.

(לקמן נביא את דברי האור שמח שביאר את שיטת הרמב"ם באופן שאין ראיה משם לנידונו).

ביאור היוצא מדברי הרמב"ם בדין בריא שנתן והיחס לדבריו בדין חמש שונאות

היוצא מדברי הרמב"ם שהבעל נחשב מוחזק נגד האישה במקום ספק ולכן עליה להביא ראיה כדי שנוציא ממנו.

על פי מסקנה זו צריך עיון, מדוע פסק הרמב"ם בחמש נשים שונאות שהעידו שנטמאה גובה כתובתה, הרי גם יש ספק אם זינתה ובכל זאת גובה כתובתה.

ניתן ליישב זאת על פי חילוק הנחל יצחק שהבאנו לעיל, שבחמש שונאות בנוסף לחזקת החיוב של האישה יש לה טענת ברי ושמא נגד הבעל, ונחשב כאיני יודע אם פרעתי.

אולם ספק מחלה נחשב כשמא ושמא, וכפי שהוכחנו אין בכוח חזקת חיוב לבד להוציא מהבעל המוחזק.

אומנם יש להעיר שהאישה טוענת בריא לי שלא מחלתי ומדוע לא מתחשבים בטענתה.

יש להסביר זאת שסוברים שספק שתחילתו במציאות וסופו בדין נחשב ספק בדין.

אומנם דין זה שנוי במחלוקת הפוסקים וכדלהלן.

המשנה למלך (פרק ז מהלכות שכירות הלק ב) הגדיר את ספק הגמרא במסכת בבא מציעא (דף קב ע"ב) האם תפוס לשון ראשון ולא חזר בו או תפוס לשון אחרון וחזר בו, כספק במציאות ולא בדין. וכן כתב הקהילות יעקב בדעתו, וכך סובר האור שמח (הלכות מעשר ב, ב דיבור המתחיל "אולם") שספק בגמרא התלוי בדעת בני אדם נחשב ספק במציאות.

מאידך גיסא, קונטרס הספקות (כללים א-ב) דחה את דברי המשנה למלך בטענה: ש"מה בכך שהספק יש לו עניין במציאות עיקרו תלוי בספק בדין".

נוסף על כך ציין שהמשנה למלך עצמו חזר בו בהלכות טוען ונטען (פרק טו הלכה יא).

וכן כתב הגידולי שמואל בשם הרמ"ה (דף עב ע"א) שספק הגמרא (בבא בתרא דף פא ע"ב) בדין המוכר שני אילנות האם קנה גם את הקרקע מוגדר כספק בדין.

על פי דברינו אפשר לומר שהרמב"ם וסיעתו סוברים שספק הגמרא בדעת האישה האם מחלה על כתובתה נחשב ספק בדין, ולכן אין מתחשבים בטענת ברי שלה שלא מחלה.

אומנם עיין בקצות החושן (סימן עה סעיף ו) שהוכיח מהרשב"א (גיטין דף עח ע"א דיבור המתחיל "רבה") שסובר שגם בשמא ושמא חייב באיני יודע אם פרעתי (במקום שהמלווה לא היה יכול לדעת).

אומנם שלוש תשובות בדבר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. הרשב"א עצמו מודה שבמקום שיש רגליים לדבר שפרע, כגון בסוגיה שם שזרק חובו בתורת גיטין ונפל מחצה על מחצה – שהדבר נחשב שנולד ספק בפנינו – יחלוקו, משום שנחשב דררא דממונא. ואפשר לומר שגם ספק בדין, כספק מחילה שנשאר בתיקו, נחשב דררא דממונא.

ואומנם דעת הרשב"א שבאופן כזה יחלוקו (ואינו פטור לגמרי), אך הרמב"ם שפסק שבספק מחילה אין האישה מוציאה דבר – ייתכן שסובר (כמותו שזה נחשב דררא דממונא) אך חולק עליו בדין דררא דממונא (וסובר) שאין בכוח חזקת חיוב להוציא במקום דררא דממונא ממוחזק.

וכן סובר נתיבות המשפט (סימן עה סעיף ה) בספק פירעון שיש בו דררא דממונא פטור מלשלם. שם הנידון באישה התובעת כתובתה וידוע שזינתה ספק אם באונס או רצון, ומסיק שנחשב כנולד ספק בשטר ואינה גובה בו, והוסיף שבדררא דממונא כתבו התוספות במסכת בבא מציעא (דף ק ע"א דיבור המתחיל "ולחזי") שמועילה תפיסה אפילו בשמא כשהחזיק בטלה מעיקרא והכא נמי החזיק בממון שלו מעיקרא.

ב. שער המשפט (סימן עה ס"ק ח) הוכיח מהרמב"ם שחולק במפורש על יסוד הרשב"א הנ"ל. כך מוכח מדבריו בהלכות טוען ונטען (פרק א הלכה ט) וזו לשונו: "אבל אם אין לו תובע והודה מעצמו ואמר 'גזלתך' או 'הלויתני מנה' [...] 'ואיני יודע אם החזרתיו או לא החזרתיו' – אינו חייב לשלם", והביאו בשולחן ערוך (בחושן משפט סימן עה סעיף י).

וכך מפורש בתחילת דבריו בהלכה זו שהסביר את יסוד דין וסיבת החיוב ב'איני יודע אם פרעתך' חייב לשלם, מפני שהוא יודע בוודאי שהוא חייב והרי זה טוען אותו טענת ודאי לשלם.

וכך מסיק גם רבי עקיבא איגר (בדרוש וחיידוש בבא מציעא דף לו ע"ב) שחולקים. (בנוסף לכך, רצה שער המשפט הנ"ל בסוף דבריו לצמצם את חיידושו של הרשב"א דווקא בספקות שאינם דרך פירעון כגון בזורק חוב, אולם בספק פירעון ממש כיוון שהחוב עומד לפירעון אין מעמידים החוב על חזקת חיוב).

נלמד שכאשר יש חזקת חיוב ושניהם שמא, פטור מלשלם מעיקר הדין.

מכאן מוכח שוודאי חיוב לא מספיק, וצריך לצרף את טענת הברי של התובע כדי לחייב.

ג. בנוסף לכך יש לחלק בין ספק בדין לספק במציאות. הרשב"א דיבר על ספק במציאות אולם ייתכן שיסכים שבספק בדין פטור הלווה, וזה על פי המבואר בדברי רבי עקיבא איגר – הובאו דבריו בפתחי תשובה (חושן משפט סימן נט סעיף א) – שבספקא דדינא יכול הלווה לטעון קים לי דהוי פירעון, כפי שכתב הש"ך (סימן קכו ס"ק מג), ונראה שסובר שטענת קים לי נחשבת טענת ברי וכדעת מהרי"ק (בשורש קסא, וכן בשורש קמט) ולכן פטור בטענה זו.

מסקנות הדברים – הרמב"ם שפסק שבחיוב כתובה במקום תיקו אין מוציאים מהבעל, זה לשיטתו שחזקת החיוב כשלעצמה אינה מספיקה ועל כן אין מוציאים מהבעל.

ניסיון דחייה לכאורה של הראיה מספק מחילה

היה אפשר לדחות את הראיה שהבאנו להוכיח שבספק הבעל מוחזק בכתובה, כי בספק מחילה בתיקו הבעל מוחזק על פי דברי הבית מאיר והנחל יצחק שהזכרנו לעיל שהסבירו את סיבת הפטור במתו עד שלא שתו מצד שמדובר ביורשים וספק אם התחייבו, והרי גם בספק מחילה מדובר בשכיב מרע או בריא שנתנו מתנה ומתו והאישה באה לגבות כתובתה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מהיורשים ואינה יכולה להוציא מהם משום שספק אם התחייבו, וכלפיה נחשבים כאיננו יודעים אם התחייבו, וקל וחומר בספק מחילה שלא ברור שיש לה טענת ברי שלא מחלה.

אומנם יש לדחות קושיה זו, משום שבדברי הרמב"ם בהלכות זכיה ומתנה לא מוזכר שהגבייה תלויה במות הבעל, ומשמע שגם בחייו הדין כן שאינה גובה כתובתה מספק אפילו מהבעל עצמו. ועל כורחך הטעם משום שבספק הבעל מוחזק.

ביאור האור שמח בסוגיית בריא שנתן מתנה

עיינן אור שמח (הלכות זכיה פרק ו הלכה ט) שביאר שיטת הרמב"ם שספק שאין האישה גובה כתובתה, לא כשיטת הרב המגיד שהבאנו לעיל משום שהבעל מוחזק בממון, אלא משום שהולך בשיטת רשב"ם בסוגיה שהנידון רק על הנכסים שנתן לבניו עכשיו, ובזה אומרים שכיוון שהם תפוסים לא נפקיע מהם הנכסים מספק, אולם לגבי הנכסים העתידיים לבוא לרשות הבעל לא מחלה.

נמצא שאין כאן ביטול חיוב הכתובה מספק שהרי החיוב נשאר, ולכן בכהאי גוונא לא תוציא מספק את הנכסים שעכשיו נמצאים ביד הבנים.

אולם במקום שמספק יפקע החיוב לגמרי כבנידון דידן, כיוון שחיוב הכתובה וודאי – מספק לא נפקיע את חיוב הכתובה הוודאי, ובאופן זה תגבה האישה כתובתה.

לעניות דעתי סברתו היא שהאישה מוציאה בספק מכוח חזקת החיוב שיש לה מכוח הכתובה: במקום שהצד – מצדדי הספק – שלא תגבה יבטל את חזקת החיוב אומרים שאין ספק מחילה מוציא מידי ודאי חזקת חיוב. אולם במקום שצד הספק לא יפקיע את חזקת החיוב, כמו בבאה לגבות מנכסים שלקחו היורשים משום שעדיין תגבה מנכסים שיבואו לו, אין סתירה בין תפיסת היורשים וחזקת החיוב ולכן לא תגבה.

נמצא שעל פי דברי האור שמח הנ"ל אין לנו ראייה מסוגיה זו ששיטת הרמב"ם שבספק – הבעל מוחזק כפי שרצה להוכיח מכאן הרב המגיד ובית מאיר שנביא לקמן.

אולם אם נדייק מדבריו שם – מביאורו את שיטת הרי"ף שפסק שגובה כתובתה מספק, שלגבי הנכסים שביד בעלה ודאי מחלה והספק הוא לגבי הנכסים העתידיים לבוא – נמצא שאכן הספק הוא לגבי עצם חזקת החיוב, משום שעל צד הספק שמחלה לא תגבה כלל, ועל כן גובה את כתובתה (שכיוון שהספק מנוגד לעצם החזקה – אין הוא יכול לעוקרה), וטעם נוסף: מפני שהבעל אינו פוטר עצמו, בטענתו, מחיובו הוודאי כיוון שהיא אומרת "לא מחלתי".

נמצא שגם לביאור האור שמח בשיטת הרי"ף מדובר באישה שטוענת ב'ברי' "לא מחלתי" ולכן בצירוף חזקת החיוב גובה כתובתה כדין 'איני יודע אם פרעתיך', אולם בספק שאין בו ברי ושמא כגון ספק במציאות שבו שני הצדדים טוענים שמא, או ספקא דדינא יודה האור שמח שמספק לא תוציא.

ביאור מחלוקת הרב המגיד והאור שמח – ספק שתחילתו בדין וסופו במציאות

נראה שיסוד המחלוקת בין הרב המגיד והאור שמח האם להתייחס לטענת האישה לא מחלתי נעוץ במחלוקת גדולה שיש בעניין זה כפי שהזכרנו לעיל ונחזור בקצרה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עיינ בספר קונטרס הספקות (כללים א-ב) שהביא את דעת המשנה למלך (פרק ז משכירות) הסובר שספק התלוי בדעת בני אדם מוגדר כספק במציאות, אולם קונטרס הספקות חולק וסובר שנחשב ספקא דדינא.

למעשה מדובר במחלוקת ששורשה כבר בראשונים כפי שהזכרנו ואין להאריך.

נפקא מינה בנידון דידן שיש ספק בדעת האישה אם מחלה על כתובתה – אם מוגדר כספק בדעתה ויכולה לטעון טענת ברי שלא מחלה, או שנחשב כספק בדין ואין נזקקים לטענות הצדדים.

האם סברת האור שמח לחלק בין מחילה על עצם החיוב לבין מחילה על שעבוד נכסים מוכרחת
הבאנו לעיל בשם הרב המגיד והבית מאיר שהוכיחו מסוגיה זו שהבעל נחשב מוחזק בכתובה, ונפקא מינה בספקות שאין מוציאים מהבעל. אפשר לומר שחולקים על עצם סברת האור שמח הנ"ל וסוברים שהולכים אחר שעבוד נכסים דהשתא ולא חוששים שמא אדם יעשיר כפי שכתבו התוספות במסכת בבא בתרא (דף מה ע"א דיבור המתחיל "מאי נפקא מינה"). נמצא שמחילת הנכסים דהשתא נחשבת כמחילת השעבוד, ולכן הוכיחו ששיטת הרמב"ם והשולחן ערוך שבספקות הבעל מוחזק.

הסבר הנימוקי יוסף בסוגיית בריא שנתן

הנימוקי יוסף (בבא בתרא דף ס ע"א מדפי הרי"ף) בסוגיה הנ"ל, הסביר את מסקנת הגמרא שהכריעה בתיקו.

הוא למד במסקנת הרמב"ם והשולחן ערוך שאיכדה כתובתה משום שנחשבת כמוציאה מהיורשים, והטעם: "דכל היכא דלית ליה לשטרה שעת כושר, מקרי בעל השטר מוציא והכי נמי היא המוציאה".

הסבר דבריו הוא שכתובה אינה כשטר רגיל שבו ניתן לגבות כשמגיע זמן הגבייה, שהרי היא נגבית לאחר מיתת הבעל או בגירושין בלבד, ועל כורחך בתיקו אין בכוח שטר הכתובה להוציא. כדבריו כתב גם בספר פרח מטה אהרן (חלק א סימן כא): לחלק בין כתובה לשטר רגיל. וכדבריהם מציאתי בספר אמרי בינה (חושן משפט דיינים סימן מו) שכתב שכיוון דיש ספק אם חוב הכתובה יגבה ששמה תמות או תפסיד כתובה, ממילא חזקת החיוב חלשה ולכן האישה נחשבת מוציאה ועליה הראיה.

צמצום בשיטת הרשב"א לפי הסבר זה

על פי שיטה זו, כל דברי הרשב"א (בגיטין דף עה ע"א) שדי בחזקת חיוב להוציא אפילו בשמא ושמא נאמרו דווקא בשטר הלוואה, אולם בכתובה – כיוון שחזקת החיוב שלה חלשה כפי שהסביר האמרי בינה – יודה שבספק אי אפשר להוציא על פיה.

ראיה מדין ספק רואה מחמת תשמיש שהבעל נחשב מוחזק

ביורה דעה (סימן קפז) מבואר בעניין 'רואה מחמת תשמיש' שהדין הוא שגם בספק נאסרת על בעלה וחייב לגרשה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעניין הכתובה כותב שם הבית יוסף:

"אף על פי שאינה נאסרת אלא מספק אין לה כתובה שהמוציא מחבירו עליו הראיה, אי נמי כיון שעל ידי כך אינו רשאי לקיימה הרי מקח טעות ואין לה כתובה ותנאי כתובה."

מכאן מוכח שסובר הבית יוסף שבספקות הבעל נחשב מוחזק בכתובה, שהרי כאן יש ספק אם רואה מחמת תשמיש ועל הצד שאינה רואה יש לה כתובה, ובכל זאת מספק אינה גובה.

ואין לדחות ראיה זו בטענה שסיבת הפסד כתובתה משום שנחשב כמקח טעות וספק בעיקר החיוב ואינו דומה לספק רגיל, שהרי זהו הטעם השני להפסד כתובתה שכתב הבית יוסף, ומשמע שההסבר הראשון אינו בנוי על מקח טעות אלא על דין המוציא מחבירו עליו הראיה בלבד הואיל והבעל מוחזק.

אומנם, דין זה שנוי במחלוקת שהרי המרדכי בשם ראבי"ה בהלכות נידה (דף א טור ב) פסק: שבספק רואה, האישה גובה ומטעם שקיימא לן כבית שמאי ששטר העומד להיגבות כגבוי דמי. ובהמשך נראה שזו שיטת המרדכי בכמה מקומות - לפסוק כבית שמאי. אולם צריך עיון שהרי קיימא לן כבית הלל במחלוקת זו.

ראיה מספק נדרנית שאין לה כתובה

(בכתובות דף עג ע"ב) מבואר:

"המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים ונמצאו עליה נדרים אינה מקודשת כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים תצא שלא בכתובה [...]"

ומאי שנא כתובה דלא בעיא? דאמר אי אפשי באשה נדרנית, אי הכי, גט נמי לא תיבעי?

רבא אמר: תנא ספוקי מספקא ליה, גבי ממונא לקולא, גבי איסורא לחומרא."

ביאר הרי"ד (בספרו "המכריע" סימן לד):

"פירוש: לא קים ליה לתנא סתם דעת הבריות אם הם מתרצים באשה נדרנית ואם לאו, הלכך גבי ממונא אזלינן לקולא למי שהוא מוחזק בממון וגבי איסורא לחומרא והיא צריכה גט."

מדובר בסוגיה בספק בדעת בני אדם – אם הם מתרצים באישה נדרנית, וזה ספק במציאות ונפסק שאין מוציאים מהבעל המוחזק.

אלא שיש להעיר את שהערנו בעניין ספק רואה מחמת תשמיש, שאם נגדיר זאת כספק מקח טעות הרי יש כאן ספק בעיקר החיוב ואם כך אין ראיה לנידון דידן.

סיכום ומסקנות להלכה בדעת הרמב"ם ושולחן ערוך

מוסכם שבמקום שאין ספק במציאות או בדין ויש הכחשה בין הצדדים, אין זה מוגדר כספק אמיתי ולכן האישה גובה כתובתה מכוח חזקת החיוב ומכוח השטר ואין הבעל נאמן בטענותיו.

כל הדיון מתחיל כאשר יש ספק אמיתי שאינו נובע מטענות הצדדים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. ספק במציאות – ספק אם זנתה או ספק רואה מחמת תשמיש, לאישה יש חזקת חיוב ולבעל חזקת ממון.

אם האישה טוענת ברי והבעל שמא נחשב הדבר 'איני יודע אם פרעת'ך', והאישה גובה כתובתה כדמוכח בדין חמש שונאות.

במקום שהאישה אינה טוענת ברי כגון ספק רואה מחמת תשמיש, חזקת הממון של הבעל גוברת על חזקת החיוב של האישה והבעל נחשב מוחזק והמוציא מחברו עליו הראיה. גם אם הצדדים יטענו וברי וברי יהיה אותו דין ולא נוציא מהבעל.

ב. ספקא דדינא ותיקו נחשב כספק שמא ושמא ועל כן לא נוציא מהבעל המוחזק.

היחס בין שטר חוב לשטר כתובה

לכאורה יש להקשות על מסקנתנו ממה שנפסק בשולחן ערוך (סימן פב סעיף ב): שבשטר חוב שהמלווה והלווה טוענים שמא גובים בשטר.

נמצא שמדברי השולחן ערוך הנ"ל נלמד שאף על פי שאנו פוסקים כבית הלל ששטר העומד להיגבות לאו כגבוי, מכל מקום בספק גובים מכוח השטר בעוד בכתובה הוכחנו שאין גובים.

אלא שיש לחלק שהרי יש הבדל גדול בין תפיסת השטר ביד המלווה לתפיסת הכתובה ביד האישה.

תפיסת השטר ביד המלווה בנויה על חזקת "שטרך בידי מאי בעי", דהיינו שעצם החזקת השטר ביד המלווה משמשת כראיה לאי פירעון החוב, שהרי אם החוב היה נפרע הלווה היה לוקח וקורע את השטר, לכן מכוח חזקת החיוב הנמשכת על ידי השטר המלווה גובה.

מאידך גיסא, בשטר כתובה עצם החזקת השטר אין בא כל ראיה לעצם החיוב, משום שברור שהבעל לא פרע את הכתובה, והספק הוא על עצם החיוב אם פקע או לא, ולא שייך לומר "שטרך בידי מאי בעי".

ולכן בספק אין גובים.

וראה בספר ברכת שלמה (אבן העזר סימן כה סעיף ט) שכתב כעין דברינו.

מחלוקת הבית שמואל והבית מאיר לאור מסקנותינו

הבית שמואל (בסימן קנד סעיף ב) התייחס לדעת הרמ"א שם שבידעה במומין שהיו בבעלה קודם שנשאת אין כופין להוציא שסברה וקיבלה.

על זה כתב שכיוון שיש פוסקים החולקים וסוברים שיכולה לחזור בה (עיין ביאור הגר"א שם ס"ק ד שציין שזו דעת הרשב"א, והר"ן הביא שתי דעות) אין דינה כמורדת אם אין רצונה לדור עמו ויכולה לומר קים לי כהני פוסקים.

הבית מאיר על אתר כתב שדבריו צריכים עיון שהרי בדין מורדת מפחיתים מכתובתה והבעל מוחזק בממון ועל כורחך אינה יכולה לטעון קים לי כהני פוסקים אלא הבעל עצמו יכול לטעון זאת.

כראיה לדבריו הפנה לסימן קו סעיף א (ובבית מאיר דיבור המתחיל "בריא").

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כוונתו לפסק השולחן ערוך שהבאנו לעיל שגם בבריא אין לה כתובה במקום שהספק עלה בתיקו, ומשם ראייה שהבעל נחשב מוחזק.

נמצא שנחלקו בשאלה זו הבית שמואל והבית מאיר, והבית מאיר סובר כדברינו שהבעל הוא זה שנחשב מוחזק בכתובה.

מחלוקת הבית שמואל והבית מאיר בספק בדין מחילה

עיין בבית שמואל (סימן סו ס"ק ט) שהביא דברי החלקת מחוקק (שם ס"ק יג) שדייק מלשון הרמ"א שהוסיף על דברי השולחן ערוך שבמחלה לו כתובה "דווקא שכתבה לו התקבלתי". וצ"ע החלקת מחוקק שמקורו בדברי המרדכי.

והקשה החלקת מחוקק על דברי המרדכי האלו מדברי הגמרא (כתובות נו ע"א) בדעת רבי יוסי שמחילה בעל פה מועילה, ומדוע הכריע המרדכי שאינה מועילה.

והבית שמואל (שם) יישב את דברי המרדכי שיש מחלוקת בין שתי לשונות בדעת רבי יוסי האם תמיד מחילה מועילה או שמודה שמחילה בסוף ביאה אינה מועילה. נמצא שאי אפשר להפסידה כתובתה, משום שקיימא לן שיד הנמחל על התחתונה כמבואר בחושן משפט ברמ"א (סימן סה, סעיף כג). מדובר שם בשני שטרות היוצאים על הלווה, אם מחל המלווה על אחד מהם תולים שמחל על הקטן. והוא הדין בכתובה אין אומרים שמחלה.

דחיית הראייה על ידי הבית מאיר

כתב הבית מאיר שאין ראייה מדברי הרמ"א לנידון שלנו, משום שברמ"א מדובר באומר "שטר אחד מחול" דאמרינן אין בלשון זה כי אם הקטן, מכל שכן אם טוען "ברי לי שלא נתכוונתי אלא לקטן", והנמחל אינו יודע, דודאי חייב דהווי 'נתחייבתי ואיני יודע אם פרעתי'.

ומצאתי גם בחידושי רבי עקיבא איגר על מסכת בבא מציעא (דף עו ע"ב דיבור המתחיל 'ולחזי פועלים') שדחה את ההשוואה לשטר אחד מחול, משום ששם נחשב ספק בעיקר המחילה איזה שטר מחול, ובכהאי גוונא לא מועילה חזקת ממון - בעוד בכתובה, האישה ודאי מחלה וספק אם מחילתה מועילה, ובכהאי גוונא מועילה חזקת ממון של הבעל.

אומנם לעניות דעתי יש להעיר על חילוקו מסוגיית הגמרא בבא בתרא (דף קלב ע"ב) במחלק נכסיו בבריא שהבאנו לעיל ששם הספק על עצם המחילה ובכל זאת אין מוציאים מהבעל המוחזק.

לאחר זמן מצאתי שרבי עקיבא איגר בגיליון השולחן ערוך (חושן משפט סימן סה סעיף כג) העיר כדברינו, שמוכח מהסוגיה בבא בתרא הנ"ל שגם בספק מחילה זכה המוחזק על פי מה שפסק בשולחן ערוך (אבן העזר סימן קו ס"א) שגם בבעיא דלא אפשר אם מחלה הכתובה זכו היורשים.

אומנם ביאר שדעת הרי"ף שם שמספק לא הפסידה כתובתה ונראה כוונתו שמוכח מכאן ששיטת הרי"ף ראייה לפסק הרמ"א (הנ"ל בסימן סה) שבספק כמה מחל מוציאים מהמוחזק, משום שספק אם מחל או כמה מחל הם ספקות זהים משום שהספק על הפרש בין מה שוודאי מחל (שטר קטן) למה שספק אם מחל (שטר גדול) הוא למעשה ספק אם מחל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אומנם אין הכרח שהרמב"ם והשולחן ערוך חולקים על דינו של הרמ"א (בסימן סה), משום שמדויק מלשון רבי עקיבא איגר שדווקא בספק אם מחל זה ספקא דדינא ואין מוציאים מהמוחזק, אולם בספק כמה מחל שזה ספק במציאות כדוגמת דינו של הרמ"א בשני שטרות ומחל על אחד, יודו שמוציאים מהמוחזק.

ובסברת הדבר אפשר לומר שהרי יש למוציא חזקת חיוב שהיא כחזקה דמעיקרא ומכוחה הוא מוציא ממון אולם כל זה דווקא בספק במציאות כגון בשני שטרות וספק איזה מחל, אולם בספק בדין לא מעמידים על חזקה.

וכפי שכתב לחלק כך המשנה למלך (בפרק ו מהלכות עדות הלכה ז), והסברה משום שבספק בדין לא ייתכן להעמיד על חזקה שבשביל החזקה לא ישתנה הדין ולכן כיוון שהספק לא הוכרע אין מוציאים מהמוחזק בממון, ודברי השולחן ערוך (אבן העזר סימן קו ס"א) בדין בריא שנתן וספק אם מחלה כתובתה, הוא ספק בדין ולכן אין מוציאים מהמוחזק.

אומנם כפי שהוכחנו לעיל בראיות ברורות, דעת השולחן ערוך שגם בספק במציאות כגון ספק רואה מחמת תשמיש הבעל נחשב מוחזק.

נחזור לדברי הבית מאיר.

אחר שדחה ראיית הבית שמואל, ציין הבית מאיר לסוגיה בכתובות (דף נו ע"א) בשתי הלשונות בדברי רבי יוסי שהן כספקא דדינא אם המחילה טובה, וכיוון שפוסקים כבית הלל ששטר העומד להיגבות אינו נחשב כגבוי (סוטה דף כה ע"ב) מוכח שבספק (אם מחלה האישה כתובתה) אין האישה גובה.

אומנם יש להעיר על דבריו ממה שכתב בסימן קע"ח (סעיף טו) לגבי הסוגיה בסוטה (דף כה ע"ב) [גבי מתו עד שלא שתן] שאינה גובה כתובה, שדווקא שם אינה גובה משום שמדובר שתובעת מהיורשים הנחשבים כ'איני יודע' אם התחייבתי, ומשמע כשהתביעה מהבעל צריך לשלם. אומנם יש לתרץ ששם מדובר בטוענת 'ברי' והבעל טוען 'שמא', אולם כששניהם טוענים 'שמא' הבעל מוחזק מכוח דברי בית הלל, ולכך כוונתו, ומכאן – שבספק שבו שניהם טוענים שמא – אינה גובה כתובתה.

והוא הדין בספק מחלה שאינה גובה.

על פי דחיית הבית מאיר את ראיית הבית שמואל, צריך עיון על הרמ"א הנ"ל שהכריע שבמחילה בעל פה גובה הכתובה.

סיכום שיטת הבית שמואל והבית מאיר

דברי הבית שמואל ומסקנתו (בסימן קנד) שבספק מורדת יכולה לטעון קים לי מורים שסובר שהאישה מוחזקת בכתובה שהרי טענה זו שייכת רק במוחזק.

וכן מוכח מדבריו בסימן ס"ו שביאר פסיקת הרמ"א שבמחלה על כתובתה בעל פה לא הפסידה למרות שיש בדבר ספקא דדינא כיוון שנחשבת מוחזקת.

מאידך גיסא, הבית מאיר בסימנים הנ"ל חולק על הבית שמואל, משום שסובר שהבעל מוחזק בממון והאישה היא זו שמוציאה ממנו והמוציא מחברו עליו הראיה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכרעה במחלוקת הנ"ל

לפי שיטות הראשונים שהבאנו בתחילת המאמר, רמב"ם ושולחן ערוך, מוכח שהבעל הוא הנחשב מוחזק בממון, ולכן הלכה כבית מאיר שהן בטענת קים לי, וכן בספקא דדינא ובספק במציאות אין להוציא מהבעל המוחזק.

דיון בדברי הפד"ר

בפד"ר הנ"ל רצו להכריע כבית שמואל שהבאנו לעיל (סימן קנד סעיף ב) שבספק מורדת יכולה לטעון 'קים לי' והוסיפו שגם הבית מאיר החולק על הבית שמואל – חולק דווקא בספקא דדינא מכוח שיש לו טענת קים לי, אולם בספק בקביעת העובדות (ספק במציאות) יודה לבית שמואל שמספק לא הפסידה כתובתה, והוסיפו שהרי זה כאומר "הלוויתני ואיני יודע אם פרעתי" שחייב לשלם.

דבריהם קשים מכמה נימוקים:

א. הכרעתם העקרונית שהאישה מוחזקת בכתובה נסתרת מדברינו, שאותם הוכחנו מהש"ס ומהפוסקים, שהבעל נחשב מוחזק.

ב. טענתם שהבית מאיר מודה לבית שמואל בספק במציאות נסתרת מדברי הבית מאיר עצמו (בסימן סו סעיף ג) שהבאנו לעיל, שבהם הוכיח שבספקא דדינא אין מוציאים מהבעל מהגמרא (סוטה כה ע"ב) מדברי בית הלל (שם) שאין האישה נאמנת לגבות כתובתה, והרי שם מדובר באישה שספק זנתה וזה ודאי ספק במציאות וכפי שכתב שם – מאי שנא ספק זינתה לבית הלל מספק מחלה. נמצא שדעת הבית מאיר שאין לחלק בין סוגי הספקות ותמיד הבעל נחשב מוחזק.

ג. הגדרתם שספק במציאות כגון בנידון ספק מורדת נחשב כמצב של הלוויתני ואיני יודע אם פרעתי צריך עיון:

הרי ממה נפשך אם מדובר שהאישה טוענת ברי שאיני מורדת והבעל טוען שמא, ודאי יודה הבית מאיר שגובה כתובתה וכפי שכתב הוא עצמו (בסימן סו סעיף ג): "ואינו דומה ל'נתחייבתי ואיני יודע אם פרעתיך' הואיל ושניהם טוענים ספק."

נמצא שמודה הבית מאיר שבמקום שיש לאישה טענת ברי והבעל שמא גובה כתובתה, וכפי שהוכחנו בתחילת המאמר מדברי הנחל יצחק על הגמרא בסוטה (דף לא ע"א) שנאמנת להוציא כתובתה.

ועל כורחנו מוכח מדברי הבית מאיר שבספק אין מוציאים מהבעל מתייחסים למצב שבו הצדדים טוענים שמא או ברי וברי, ובאופן זה הבעל מוחזק כי אין פה דין של 'איני יודע אם פרעתיך'.

ד. ראיית הפד"ר הנ"ל מדברי ספר נתיבות משפט:

בפד"ר הביאו ראייה לשיטתם מדברי נתיבות משפט על רבנו ירוחם (נתיב כג) שכתב: "כיון שהכתובה שחייב לה הוא ודאי, והפסד הכתובה הוא ספק – אין ספק מוציא מידי ודאי, וזה מקצוע גדול הוא וצריך לפנים." הרי שסובר לכאורה שהאישה מוציאה כתובתה בספק.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אומנם יש להעיר על ראייתם כמה הערות:

(א) דברי נתיבות משפט אינם מוחלטים שהרי כתב: "וצריך לפנים".

(ב) הביטוי הנ"ל "אין ספק מוציא מיד ודאי" לקוח מדברי הרי"ף על בבא קמא (דף קיח ע"א), בהסבירו את הדין מדוע בטוען המלווה שחייב והלווה טוען "שמא פרעתיך" חייב לשלם. והנימוק: משום אין ספק מוציא מידי ודאי.

והרי שם מדובר שהמלווה טוען ברי והלווה שמא ודווקא בכהאי גוונא נחשב ודאי ומוציאים, אולם ללא ברי כגון בנידון נתיבות משפט ששם מדובר על ספקא דדינא מודה הרי"ף שאין מוציאים.

ושמא נתיבות משפט סובר כשיטת הרשב"א (גיטין דף עח ע"א) שהבאנו לעיל שגם בשמא ושמא במקום שלמלווה לא היה לו לדעת נחשב 'איני יודע אם פרעתיך' וחייב.

אם כך, יש להשיב שהוכחנו לעיל מדברי הרמב"ם והשולחן ערוך חושן משפט (סימן עה סעיף ט) שחולקים על הרשב"א וסוברים שבכהאי גוונא אין מוציאים מהמלווה.

ה. טענת קים לי בספק פירעון.

יש להוסיף שבספקא דדינא בספק פירעון כתב רבי עקיבא איגר (הובאו דבריו בפתחי תשובה חושן משפט סימן נט ס"ק א) שיכול הלווה לטעון קים לי שנחשב פירעון.

נמצא שדברי נתיבות משפט בנויים על שיטת הרשב"א ואינם להלכה.

בפרט על פי מה שהערנו שייתכן שבכתובה שחזקת החיוב שלה חלשה יודה הרשב"א שאינה גובה.

ביאור מחלוקת הרדב"ז והלחם רב בספק פלוגתא דרבוותא

עיין בפד"ר (חלק ו עמוד 345) שהביאו משו"ת לחם רב (סימן נב), ונידונו בדין מורדת בתוך י"ב חודש – שיש מחלוקת אם הפסידה כתובתה – ומסיק שאין להוציא מהבעל את הכתובה כיוון דאיכא מאן דאמר שמפסדת בתוך י"ב חודש.

נמצא שמסקנתו כמסקנתו שכיוון שהבעל מוחזק אין להוציא מספק והמוציא מחברו עליו הראיה.

מאידך גיסא הובא שם בשם הרדב"ז (חלק א סימן ססד) שדן בדין אישה שאמרה "מאיס עלי" סתם ולא התרו בה להפסיד כתובתה ואחר כך חזרה בה – אם הפסידה כתובתה – ומסקנתו שלא הפסידה, משני נימוקים:

א. פלוגתא דרבוותא, יש סוברים שלא הפסידה כתובתה עד י"ב חודש.

ב. במקרים שהחוב מבורר צריך גם שהמחילה תהיה בלשון מבוררת, ואם לשון המחילה אינה מבוררת אין פוסקים על הוצאות ממון מספק, וגובה כתובתה.

נמצא שנחלקו מי נחשב המוחזק בכתובתה בספק של מחלוקת הפוסקים, לדעת הלחם רב הבעל מוחזק ולדעת הרדב"ז – האישה.

יש להעיר שלעניין ספק מחילה לא התייחס בלחם רב שהרי דן רק בספק הפוסקים וייתכן שמודה לנימוקו השני של הרדב"ז שספק אומדן מחילה לא נחשב כמחילה במקום ודאי חוב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכך מצאתי בפד"ר הנ"ל (בעמוד 348 ו'350) שהעיר הרב ישראלי לחלק בין ספק בדין לספק בלשון מחילה.

ונימוקו שבספק בגמרא אותו צד שנחשב כמחילה כגון בספק מחלה בסוגית ברי שנתן (כבא בתרא דף קלב ע"ב) נחשבת שתיקתה כלשון מחילה מבוררת אלא שנשאר בתיקו כלומר יש צד שוודאי מחלה, בעוד באומרת מאיס עלי אין צד ברור אלא ספק על עצם לשון המחילה.

נמצא שמחלק בין ספק בדין שהבעל מוחזק לדין ספק וחשש בעצם לשון המחילה, נפקא מינה באומרת מאיס עלי ודנים האם בלשון זו יש כוונת מחילה שבאופן זה אין בכוח חשש זה לבטל חזקת חיוב הכתובה של הבעל לאישה.

ולכאורה חילוק זה כעין חילוקו של רבי עקיבא איגר שהבאנו לעיל (הגהות רבי עקיבא איגר חושן משפט סימן סה סעיף כג) שחילק בין כמה מחל בנידון שם שאמר שטר אחד מחול לך, דהיינו שעצם הלשון מסופקת וכוונתו אינה ברורה כנידון מאיס עלי שלשון וכוונת המחילה אינה ברורה לבין ספקא דדינא שהספק בדין, שפטור המוחזק מספק.

אומנם יש לדחות על פי דברי שו"ת פרח מטה אהרן (חלק ב סימן ז) שדברי הרשב"א הנ"ל ב"שטר אחד מחול" – שיד הנמחל על התחתונה – הם דווקא כשיש קיום למחילה שהרי השטר הקטן נמחל, מה שאין כן כשמתבטלת המחילה לגמרי לפי טענת המוחל אז ידו על התחתונה. ובנידון הרב ישראלי במאיס עלי מתבטלת המחילה לגמרי.

סיכום הדינים בספק מחילה

א. מהסוגיה בבבא בתרא (דף קלב ע"ב) בבריא שחילק נכסיו וספק אם האישה מחלה, מוכח מהרמב"ם (פרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה ט) והשולחן ערוך (אבן העזר סימן קו סעיף א) שפסקו שאיבדה כתובתה, שבספקא דדינא אם מחלה איבדה כתובתה, כך למדו ברמב"ם, הרב המגיד, הבית מאיר ורבי עקיבא איגר שהבאנו לעיל.

גם האור שמח שהבאנו מודה ליסוד זה, אולם סובר שבמקום שהאישה טוענת לא מחלתי גובה כתובתה, ורק בספקא דדינא ללא טענות אין מוציאים מהמוחזק. ואין הלכה כמותו. מאידך גיסא, דעת הבית שמואל (סימן קנד ס"ק ב, וסימן סו ס"ק ט) שבכל ספקא דדינא והוא הדין בספק מחילה האישה והמלווה מוציאים ממון מהלווה המוחזק. ואין הלכה כמותו.

ב. מהדין המופיע ברמ"א (חושן משפט סימן סה סעיף כג) באומר "שטר אחד מחול" – שפסקו הרשב"א והרמ"א שהשטר הקטן מחול – למד רבי עקיבא איגר (בהגהותיו שם) שבספק כמה מחל יכול המלווה לגבות מהלווה וידו על העליונה. והבית מאיר (אבן העזר סימן סו סעיף ג) כתב על דברי רבי עקיבא איגר, וזו לשונו: "ולעניות דעתי אף שם אינו אלא באומר 'שטר אחד מחול' דאמרינן אין בלשון זה אלא הקטן", דהיינו בספק על איזה חוב מחל תולים שוודאי כוונתו הייתה לקטן.

ג. כשלשון המחילה מסופקת כגון ב'מאיס עלי' שעל פי דברי הרדב"ז (הנ"ל) הספק אם כוונתה למחול על כתובתה, לדעת הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל (בפד"ר חלק ו עמוד 341) דנים זאת כספק רגיל, והבעל או הלווה מוחזקים והמוציא מחברו עליו הראיה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מאידך גיסא דעת הרב ישראלי זצ"ל (שם עמוד 345) שאין זה ספק רגיל שבזה מודה שהדין הוא המוציא מחברו עליו הראיה, ושאינו הכא שהספק הוא בלשון, וכמו שכתב הרדב"ז ש"צריך שלשון המחילה יהיה מבורר".

גביית כתובה בעגונה

יש לעיין בדין המובא בשולחן ערוך (אבן העזר סימן יז סעיף לה) בדין אישה שנפל בעלה למים שאין להם סוף שמוציאה כתובתה פוסק השולחן ערוך: "יש מי שאומר שאם נפל למים שאין להם סוף, גובה כתובתה אף על פי שאסורה להנשא".

מקור הדין הוא המרדכי (יבמות סימן צד).

הנידון שם אינו גביית כתובה, אלא הורדת יורשים לממון של מי שנפל למים שאין להם סוף על פי עדים שגובים משום שאף על פי שהחמירו באיסור אשת איש לא החמירו בממון.

השאלה הנובעת מהלכה זו

ויש להקשות, על פי מה שביארנו בדעת השולחן ערוך שבספקות הבעל הוא המוחזק בכתובה, מדוע בדין זה האישה גובה כתובתה, הרי מים שאין להם סוף נחשבים רוב ולכל היותר רוב דרוב ואין ודאות שהבעל מת ולכן אין מתירים את האישה, ומדוע תגבה כתובתה הרי אין הולכים בממון אחר הרוב.

מרדכי בהגותו כתובות סימן שח

על הלכה זו ציין הדרכי משה (אות לו) כמקור את הגהות מרדכי הנ"ל שבמים שאין להם סוף גובה כתובה ויורשים יורדים לנחלה, וביאר הטעם: "כדפירש רבינו יצחק (תוספות בכורות דף כ ע"ב דיבור המתחיל "חלב פוטר") לפי שלא שכיח מיעוטא דעולין ושרי אפילו לרבי מאיר דחייש למיעוט", והביא שני נימוקים:

א. "מצינו להוציא ממון אפילו למאן דאמר שאין הולכים בממון אחר הרוב כדאיתא בשלהי פרק קמא דכתובות (דף טו ע"ב) אם רוב ישראל למאי הלכתא להחזיר לו אבידה, ופירש רבינו שלמה יצחקי (דיבור המתחיל "להחזיר לו אבידה") זו לשונו: 'רבותא הוי שמוציאין מיד ישראל הזוכה בה.'"

ב. "כל שכן הכא להחזיק שטר העומד להגבות כגבוי דמי", ובהמשך הוסיף "דאלים מעשה בית הדין דכתובה מוחזקת היא."

ולעניות דעתי, נפקא מינה בין שני הטעמים בתוספת כתובה שלטעם ראשון נחשבת מוחזקת ולטעם שני רק עיקר כתובה נחשב מעשה בית הדין.

יישוב האמור עם דעת השולחן ערוך

את הסברו הראשון של המרדכי יש ליישבו עם דעת השולחן ערוך, שסוג רוב כזה מועיל אפילו להוציא מהמוחזק וגם לדעת השולחן ערוך שהבעל נחשב מוחזק נוציא ממנו ועיין בגר"א (שם ס"ק קטז) שתפס טעם זה כעיקר והוכיח הסבר זה בראיות מהש"ס.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אולם הסברו השני של הגהות מרדכי נראה שוודאי חולק על הרמב"ם והשולחן ערוך שהבאנו, שלדבריו מוכח שהאישה נחשבת מוחזקת, הן מצד הנימוק של שטר העומד להגבות כגבוי, והן מצד דאליים מעשה בית הדין דכתובה מוחזקת.

ולמעשה המרדכי לשיטתו, שבכמה מקומות כתב שהאישה מוחזקת בספקות, כגון בפרק הבא על יבמותו (יבמות סימן נב) וכן כתב בשם ראבי"ה (הלכות נידה דף א טור ב) בדין ספק רואה מחמת תשמיש שגובה כתובתה.

יש להדגיש כי הבית יוסף שם לאחר שהביא את דברי המרדכי הביא את דברי הרשב"א בתשובה (חלק ב סימן לב) שהסביר דין זה שלא כמרדכי כדלהלן:

"ויש לומר שכל שאם נישאת לא תצא אף היא גובה כתובתה דשפיר קרינן בה 'לכשתנשאי לאחר' שכבר נישאת ולא תצא."

הרי שהסברו של הרשב"א הוא שהאישה גובה כתובתה משום שמצב זה נחשב על פי לשון הכתובה כזמן הגבייה ואינו קשור לדיני מוחזקות משום שגם אם הבעל מוחזק בממון צריך לשלם.

סיכום ומסקנה

נמצא שכדי ליישב דעת השולחן ערוך (אבן העזר סימן קו) שסובר שהאיש מוחזק בכתובה עם פסיקתו באבן העזר (סימן יז סעיף לה) שהאישה מוציאה כתובתה במים שאין להם סוף, יש ליישב שתפס כעיקר את הנימוק הראשון בהגהות מרדכי והגר"א הנ"ל שברוב גמור ניתן להוציא ממון ממוחזק, וכך סובר גם ערוך השולחן (שם סעיף רכז).

לחילופין סובר כדעת הרשב"א (חלק ב סימן לב) שגם אם הבעל מוחזק, מצב זה של מים שאין להם סוף מוגדר כזמן גביית הכתובה.

על פי הרשב"א אין דין זה נוגע כלל לחקירתנו.

דעת הרמב"ם בדין זה

עיין בית שמואל (אבן העזר סימן יז ס"ק קז) שכתב שהרמב"ם (פרק ז מנחלות, הלכה ג) והראב"ד (שם) חולקים על דין זה, וסוברים שהאישה אינה גובה כתובתה כיוון שאסורה להינשא.

אומנם הרמב"ם שם לא התייחס לגביית כתובה אלא שהראב"ד שם כתב: "ויש מי שאומר שהיא אינה נוטלת כתובתה שאין אני קורא בה 'לכשתנשאי לאחר' [...]"

אלא שכנראה הבין הבית שמואל שהרמב"ם סובר כראב"ד מזה שלא הזכיר בהלכות אישות שהאישה גובה כתובתה בכהאי גוונא.

אומנם בהגהות רבי עקיבא איגר בשולחן ערוך על דברי הבית שמואל הנ"ל כתב שגם הרמב"ם והראב"ד שחולקים דווקא בעיקר כתובה אולם לעניין תוספת כתובה ונדוניה גובה.

ובטעם הדבר כתב:

"דלענין ממון מחשבינן מים שאין להם סוף ודאי מת והאחים יורדים לנחלה, אלא לעניין כתובה כיון שאינה מותרת להנשא אינה גובה משום מדרש כתובה, אם כן תוספת כתובה ונדוניה שאינו בכלל מדרש כתובה גובה והוי כמו ירידה לנחלה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נמצא שאין ללמוד מדין זה לנידונו, משום שלעניין עיקר כתובה נחלקו האם היא בכלל לכשתינשא לאחר, ולעניין תוספת – על פי רבי עקיבא איגר – כולם מודים שגובה משום שנחשב כוודאי, ולגר"א משום שברוב כזה מוציאים ממון.

ביאורים נוספים בדברי הגהות מרדכי

עייין באבני מילואים (סימן קג סעיף ה): שהביא את דברי המרדכי הנ"ל בכתובות (סימן שח), והפנה לעיין בספרו שב שמעתתא (שער א פרק כד) ששם למד מדברי המרדכי שבכל השטרות הולכים אחר הרוב משום שכגבוי דמי.

והוסיף:

”שכעת נראה לי שדווקא בכתובה הולכים אחר הרוב ולא בשאר שטרות משום שבכתובה כל שמגיע לה בבירור כתובתה הוה ליה דין מוחזקת וכיון שמספקא לן הולכין אחר הרוב, דטעמא דלא אזלינן בממון בתר רובא משום דאלימ חזקת ממון, והכא אם הגיע לה באמת הכתובה הרי היא מוחזקת, אם כן הוי לה ספק בגוף החזקה אם היא מוחזקת או לא ואזלינן בתר רובא. וכמו שכתב בתשובת מהר"י בן לב (ספר א כלל יג סימן עד) דהיכא דהוה ספק אם הוא מוחזק לא מצי טעין קים לי והוה הדין בכתובה נמי הוי ספק בתפיסה עצמה מי הוא המוחזק דאם מגיע לה כתובה הוה ליה איהי מוחזקת ועיין שב שמעתא (שמעתא ד פרק ז).”

דברי האבני מילואים מתייחסים לנימוק השני בהגהות מרדכי מדוע במים שאין להם סוף גובה כתובתה, כיוון שכתובה מוחזקת היא, וביאר האבני מילואים שנפקא מינה במקום שיש ספק אם גובה - נחשב כספק בגוף החזקה שיוצר ריעותא בחזקת הממון של הבעל, ובכהאי גוונא מועיל רוב להוציא ממון.

אומנם האחרונים שהבאנו לעיל הסבירו את השולחן ערוך על פי נימוקו הראשון של המרדכי מצד שברובא דרובא מוציאים ממון מהמוחזק, ולא מצד שאישה נחשבת מוחזקת בכתובה כך שהסברו של האבני מילואים במרדכי אינו תואם את דעת השולחן ערוך (סימן קו סעיף א), בפרט לפי מה שהוכחנו במאמר זה שדעת השולחן ערוך שאין האישה נחשבת מוחזקת בכתובתה.

דעת המהרש"ם בשאלה מי נחשב המוחזק בכתובה

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן שנג) שהביא ראייה מהרא"ש (בבא בתרא פרק ט סוף סימן ג) שהאישה מוחזקת.

הגמרא שם דנה במקום שהבנים ירשו נכסים מאביהם, האם הבעל חוב, בת אשתו ואלמנתו, יש בכוחם למעט בנכסי הירושה ונפקא מינה להוציא מירושת הבנים, ולמסקנה מספק אין ממעטים מנכסי היתומים המוחזקים.

וברא"ש שם דייק מכך שהגמרא לא הסתפקה בחוב של כתובת אישה, ודאי שכתובת אישה ממעטת, והסיבה לכך: ”דפשיטא ליה כיון שבתנאי בית דין אית לה דכמאן דגביה דמי וממעטא.”

מכאן למד מהרש"ם שהרא"ש סובר שאישה נחשבת מוחזקת בכתובה ולכן גם בספק ממעטת מנכסי יתומים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דברי הרא"ש הנ"ל הולכים בשיטת המרדכי (כתובות סימן שח) שהבאנו לעיל, בנימוקו השני לכך שאישה גובה כתובתה במים שאין להם סוף מהטעם שאליה מעשה בית דין ונחשב כגבוי.

אולם יש לסייג ראייה זו דווקא לעיקר כתובה שהיא נגבית מכוח תנאי בית דין, אולם לעניין תוספת כתובה שאינה נגבית מכוח תנאי בית דין אין ראייה שנחשבת מוחזקת.

סתירה בדברי הרא"ש

ויש להקשות הרי בספק מחילת כתובה בבריא סובר הרא"ש שאינה גובה כתובתה כיוון שהגמרא נשארה בתיקו, וקשה הרי אם נחשבת מוחזקת גם בספק הייתה גובה.

יישוב דבריו

אפשר ליישב את דברי הרא"ש על פי דברי האור שמח (הלכות זכייה פרק ו הלכה ט) שהבאנו לעיל, שביאר שמה שאינה נחשבת מוחזקת הוא כשהספק רק לגבי הנכסים שנמצאים ברשות יתומים אבל אם יפלו נכסים ודאי שתגבה, שנמצא שבכהאי גוונא חיוב הכתובה שריר וקיים והספק רק על שעבוד הנכסים, ובכהאי גוונא גם אם נאמר שלא תגבה מהנכסים שנמצאים ברשות היתומים עדיין נשארת מוחזקת בחיוב כתובתה מהנכסים שעתידים לבוא. אולם במקום שבאים להפקיע את עצם חיוב הכתובה – בזה לא נפקיע כיוון שנחשבת מוחזקת. ולכן במקום שישירשי האב עלולים לאכול את הנכסים ולמנוע את גביית עיקר הכתובה מן האישה, גם מספק נמעט מהנכסים ותגבה כתובתה.

הכרעת השולחן ערוך כרמב"ם

ואין להקשות מדוע הכריע השולחן ערוך שהאיש נחשב מוחזק בכתובה, הרי דעת הרא"ש שהאישה נחשבת מוחזקת וכן פסק הרי"ף בסוגיית ספק מחילת כתובה כפי שהבאנו לעיל.

נמצא ששני עמודי הוראה אלו הרי"ף והרא"ש סוברים שאישה מוחזקת בכתובתה.

ניתן ליישב דעת הרי"ף על פי מה שהבאנו לעיל בשם האמרי בינה (הלכות דיינים סימן מו) שבספק מחלה כתובתה מדובר שהחוב ודאי קיים, והספק רק כלפי מחילת הנכסים שיש לו עכשיו ובכהאי גוונא מעמידים החוב על חזקתו.

נפקא מינה בשאר ספקות שהם בעצם חזקת החיוב הבעל יהיה מוחזק.

בנוסף לכך הרי הבית יוסף (בסימן קו) תמה על הראש שלא הביא דעת הרי"ף החולקת. מכאן הוכיח בשו"ת מהר"י בן לב (סימן פב) שטעות סופר נפלה בדברי הרי"ף שבידינו ובאמת סובר הוא שאין מוציאים הכתובה מהיתומים.

נמצא למסקנה שהכרעת השולחן ערוך שהבעל מוחזק בכתובה היא על פי שני עמודי הוראה אלו הלוא הם הרי"ף והרמב"ם.

דעת הב"ח

הב"ח באבן העזר (סימן ט) הביא את דברי הרא"ש שפסק בדין אישה קטלנית, שלעניין ממון אין סומכין על חזקתה בתרי זמני אלא אזלינן בתר הרוב דלאו קטלנית היא ומפקינן ממונא, ולגבי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

איסור אזלינן בתר חזקה דתרי זמני ולא אזלינן בתר רובא, כלומר האישה גובה כתובתה משום שסומכים על הרוב שאינה קטלנית.

ועל זה הקשה הב"ח שם (דיבור המתחיל "ויש להקשות"):

"ובעלמא אמרינן כי אזלינן בתר רובא הני מילי באיסורין, אבל בממונא לא, אלמא דאזלינן בתר רובא טפי באיסורא מבממונא. ואפשר, דכיוון דשטר כתובה בידה שטר העומד להיגבות כגבוי דמי וחשיבה האישה מוחזקת בממון, ולפיכך אזלינן הכא טפי בתר רובא דלאו קטלנית היא ויש לה כתובה. והרי איתא בפרק החולץ (סוף דף לח) דבכתובה ודאי שטר העומד להגבות כגבוי דמי."

כוונת הב"ח לדברי הגמרא (סוטה כה ע"א) שהסבירה את שיטת בית שמאי שבספק זנתה גובה כתובתה אף על פי שירשי הבעל נחשבים ודאי מוחזקים והיא ספק והרי קיימא לן שאין ספק מוציא מידי ודאי, ודחתה הגמרא שאין הטעם שם לבית שמאי משום שספק מוציא מידי ודאי, אלא שאני התם ששטר העומד להיגבות כגבוי דמי, וכיוון שמת הבעל האישה נחשבת מוחזקת והיורשים באים להוציא מספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי.

ומצאתי בברכי יוסף (חושן משפט סימן יב אות טו) שדן באריכות בדברי הב"ח הנ"ל, והקשה שדבריו הם לשיטת בית שמאי שהרי לבית הלל בספק זינתה אינה גובה כתובתה משום שסוכרים שאינה מוחזקת, וכן העירו על דברי הב"ח, בשו"ת שער אפרים (סימן ע) והבית שמואל (סימן ט ס"ק ד).

יישוב דברי הרא"ש הנ"ל

בביאור דברי הרא"ש בדין אישה קטלנית שגובה כתובתה על פי רוב, יש לבאר על פי מה שהוכחנו ששיטת הרא"ש שאישה נחשבת מוחזקת בכתובה, מכוח שנחשב מעשה בית דין ואין צורך להגיע לחידוש הב"ח.

ועיין בספר נתיבות לשבת (ס"ק ב) שיישב את קושיית הב"ח הנ"ל שאף על פי ששטר לא חשיב גבוי מכל מקום מועיל לבטל את חזקת הממון של הנתבע ונחשב ששניהם אינם מוחזקים, ולכן מועיל רוב להוציא כיוון שאינו נגד חזקת ממון.

וכך ביאר את שיטת בית הלל שאף על פי שבספק בעיקר השטר אין השטר נחשב כגבוי להיות בעל השטר מוחזק בו, אולם ספק זה מועיל לכל הפחות לבטל את חזקת הממון של המוחזק. ולכן בכהאי גוונא לבית הלל היכן שנמצא הממון לא נוציאו ממקומו.

ועל פי זה ביאר דברי הרא"ש שאף על פי שאין הולכים בממון אחר הרוב דווקא להוציא מחזקת ממון, אולם במקום שטר התבטלה חזקת ממון וכהאי גוונא הולכים אחרי הרוב.

דבריו אלו תואמים את דברי האבני מילואים שהבאנו לעיל בעיקרון שספק בגוף החזקה יוצר ריעותא בחזקת הממון, וכהאי גוונא מועיל להוציא ברוב.

אלא שדברי האבני מילואים מתייחסים דווקא לשטר כתובה מכוח ההלכה שכתובה נחשבת מוחזקת, בעוד לדברי הנתיבות לשבת זו הלכה כללית בכל ספק בגוף השטר, שהתבטלה חזקת הממון והולכים אחר הרוב.

אומנם ביאור זה הוא דווקא בדברי הרא"ש לשיטתו, אומנם כפי שהוכחנו דעת הרמב"ם והשולחן ערוך אינה כזאת ובספקות הבעל נחשב מוחזק, למרות שטר הכתובה שביד האישה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סיכום המסקנות להלכה בדעת הרמב"ם והשולחן ערוך

א. במקום שיש הכחשה בין הבעל והאישה בעניין הזכאות לכתובה ואין ספק אמיתי במציאות או בדין, האישה גובה כתובתה מכוח חזקת החיוב ושטר הכתובה.

ב. כשהספק הוא במציאות, כגון בספק זנתה או ספק רואה מחמת תשמיש, לאישה יש חזקת חיוב על בעלה ולו יש חזקת ממון:

(א) במקום שטוענת ברי והבעל שמא נחשב כאיני יודע עם פרעתי וגובה כתובתה.

(ב) במקום ששניהם טוענים ברי או שמא הבעל מוחזק והמוציא מחברו עליו הראיה.

ג. ספק בדין ותיקו נחשב כשמא ושמא ולא נוציא מהבעל המוחזק.

ד. כשלושון המחילה מסופקת כגון בטענת מאיס עלי שלדעת הרדב"ז ספק האם מונח בלשון שמחלה על כתובתה:

לדעת הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל דנים זאת כספק רגיל והבעל או הלווה מוחזקים והמוציא מחברו עליו הראיה.

מאידך גיסא לדעת הרב ישראל זצ"ל אין זה נחשב ספק רגיל ושאי הכא שהספק בלשון וכלשון הרדב"ז: "צריך שלשון השטר יהיה מבורר".

למעשה, כיוון שהבעל מוחזק לא נוציא מספק.

יש להעיר שגם לפי מה שהבאנו בדעת הרא"ש והמרדכי שחולקים וסוברים שהאישה נחשבת מוחזקת ובספקות גובה כתובתה, יכול הבעל לטעון קים לי כדעת הפוסקים שהאישה נחשב מוחזק ובכהאי גוונא לא נוציא ממנו.

הכרעה

בפנינו זוג שנמצא בסכסוך מתמשך של כשלוש שנים שבמהלכו האישה עזבה את הבית מספר פעמים עד לעזיבתה הסופית.

הצדדים אינם חפצים זה בזה ואף מורדים אחד בשני עלפי הגדרתו של רבנו ירוחם וחייבים להתגרש.

לעניין חיוב תוספת הכתובה, ישנו ספק במציאות מי הגורם הראשון שגרם לפרוץ הסכסוך ולכן מספק הבעל – הנתבע – פטור.

מסקנות

א. הצדדים חייבים להתגרש.

ב. האישה חייב לשלם את עיקר כתובת האישה בשווי ארבע מאות ושמונים גרם כסף על פי שער הכסף במועד התשלום ופטור מתשלום תוספת כתובתה.

הרב דוד בר שלטון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דעה ב

הצדדים מעוניינים ורוצים להתגרש. הנידון לפנינו היא תביעת הכתובה של האישה, וסכום הכתובה הוא חמישים אלף ש"ח. לשני הצדדים אלה הם נישואין שניים, ומנישואין אלה נולדה להם בת משותפת כבת שנתיים וחצי היום. לבעל יש שתי בנות בגירות מנישואיו הראשונים (בנות עשרים ועשרים וחמש היום) שעוד לפני הנישואין התגוררו עם הבעל והאישה.

הצדדים נישאו ביום י"ח אייר תשע"ד (18.5.2014) והסכם הממון שלהם אושר בבית המשפט ביום כ"ו סיוון תשע"ד (24.6.2014). בסעיף 4 להסכם נכתב כי "פלוגית (האישה) יודעת כי שתי בנותיו של פלוני (הבעל) יגורו בדירת פלוני כל עוד יזקקו לכך". בזמן הנישואין הצדדים גרו בדירת הבעל והדבר גם הוזכר בסעיף 3 בהסכם. כחצי שנה לפני הנישואין עברו בנותיו הבגירות של הבעל להתגורר אצלו ובתקופה זו גרה האישה עם הבעל (כידועה בציבור).

בפרוטוקול הדיון (מיום ט"ז אדר תשע"ז 14.3.2017) נשאלה האישה בדבר המריבות ומערכת היחסים העכורה שהייתה לה עם בנותיו של הבעל. האישה הודתה שהבנות גרו עמהם בדירה כחצי שנה קודם הנישואין, ולכן היא נשאלה על ידי ב"כ הבעל – "אם ידעת שלא הסתדרת עם הבנות לא היית חייבת להתחתן?" והיא השיבה: "הוא (הבעל) אמר זה יסתדר ואפשר לעבור (- להתגורר) לבית שלך". אין חולק כי אכן הנגף העיקרית במערכת הנישואין הזו הייתה מגורי הבנות הבגירות של הבעל איתם בבית. לדברי הבעל היו בינו לבין האישה מריבות עוד קודם שבאו בנותיו להתגורר עמם, ולדבריו האישה התעמרה בו וניצלה את מצבו הרפואי (סובל מחרדות, מדיכאונות ומבעיות גסטרו) והתנהגה אליו בשתלטנות, וגרמה לו להידרדרות במצבו הנפשי עד כדי נטילת תרופות פסיכיאטריות. לדבריו הוא נאלץ לעזוב את חדר השינה ולעבור לישון בסלון (פרוטוקול ז' תמוז תשע"ו 13.7.2016).

מנגד, האישה מאשימה אותו באותם הדברים. לדבריה הוא הפנה כלפיה אלימות מילולית שכללה כינויי גנאי קשים, ולדבריה הוא בעצם "זרק" אותה מביתו בעקבות מריבות – כשדרש ממנה שתעזוב את ביתו (-דירת האישה הייתה מושכרת לצד ג' מתחילת הנישואין והם גרו בבית הבעל).

לדבריה, היא זו שבישלה בבית לו ולבנותיו והיחס המחפיר וההשפלות שהיא קיבלה מהן גרמו לה לעזוב את הבית שלוש פעמים (עזבה וחזרה פעמיים לתקופות של מספר ימים ושבעות ולאחר מכן באוקטובר 2015 עזבה בשלישית ובתחילת חודש נובמבר היא הודיעה לו שלא תחזור שוב). זמן קצר לאחר עזיבת האישה את הבית, עברה גרושתו של הבעל (מנישואיו הראשונים) להתגורר אצלו. להגנתו טען הבעל כי לכל היותר בהשכרת חדר לגרושתו ללא יחסי אישות. דבריו התבררו כבלתי אמינים כשהתקבל לפנינו תצהיר שהוא הגיש לעיריית פתח תקווה בו הוא כותב כי החל בתחילת חודש ינואר 2016 הוא חזר לחיות עם גרושתו והם מנהלים משק בית משותף. תצהיר זה הומצא בעקבות מתן צו שיפוטי לעירייה.

נחזור למערכת היחסים העכורה שהייתה לאישה עם בנותיו הבוגרות של הבעל. כבר בדיון הראשון (פרוטוקול מיום י"ט בסיוון תשע"ז – 13.6.2017 שורה 6 ואילך) הודה בכך הבעל, ובגילוי לב אמר את הדברים הבאים:

הבעל: "כשגרנו אצלי בדירה אז הבנות שלי גרו אצלי כי אמם הייתה חולה נפשית, היא עברה לגור אצלי חמישה ימים אחרי שהכרנו, וגרנו עשרה חודשים עד שנישאנו, והבנות שלי באו לגור אצלי חצי שנה לפני החתונה.

ביה"ד: והיא הסתדרה עם הבנות שלך?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הבעל: לא קל לבן אדם לחיות עם בנות שהם לא שלו, הן בנות בוגרות וזה לא קל, הבנות שלי הן קצת אגואיסטיות, וניקיון אצלן זה לא נושא מאד חשוב [...] היא הייתה עושה לי אולטימטום עד מתי הבנות יכולות לגור בבית, מבחינתה הן צריכות לעזוב את הבית ולצאת לעבוד, הבנות שלי מעולם לא הפריעו לנו ביחסים, ולא מקללות ולא מכניסות גברים הביתה, והן היו בחדר שלהם וזהו, מאז שהאישה נכנסה להריון אז התחיל סיפור, והיא אמרה לי הבת הגדולה תישאר בבית עוד שנה ואחר כך שתצא מהבית ותעזוב אותו ולא אכפת לי לאן תלך, והיא לא הייתה מבשלת, והייתה מנצלת את הבעיות הנפשיות שלי והייתה מרביצה לי בידיה כמה פעמים [...]

סימוכין נוספים לכך אפשר למצוא בהודאת הבעל בפרוטוקול הדיון (מיום י"ד מרחשוון תשע"ז – 15.11.2016 שורה 34) כשנשאל איך הגיבו בנותיו הבגירות לנישואין, השיב:

"בשביל להיות 'פייר' אומר שהבנות שלי יותר עסוקות בעצמן, וזה לא משנה להן מה אני עושה בחיים העיקר שיהיה להם טוב. זה לא הפריע להן אבל גם לא נתנו לה אהבה."

גם מחוות הדעת הסוציאליות הנמצאות בתיק בולטת נקודת החיכוך שהייתה בין האישה לבנותיו של הבעל. בחוות הדעת של מכון שלם אליו הופנו הצדדים לצורך בדיקת מסוגלות הורית לצדדים, לאחר ריאיון שהם ערכו עם הצדדים נכתבו גם דברי רקע על המערכת הזוגית שלהם. לאחר הריאיון שנערך לבעל נכתב בשמו שאמר כי: "לאחר החתונה ולאחר שהאישה נכנסה להריון היא רצתה שבתו הגדולה תעבור לגור לבדה, אך הוא לא הסכים לכך" (עמוד 10). בסיכום הריאיון שנערך עם האישה, היא אמרה כי:

"כאשר הם הכירו, הבנות היו בקשר עם אימן ולא היו מעוניינות בקשר עם אביהן. כאשר מצבה הרגשי שם האם התדרדר, עברו להתגורר אצלם. לדבריה, הבנות ישבו בבית ללא מעש, חיו על חשבון האב. היא ניסתה לחנך אותן מעט, הוא התנגד, מה שהוביל לקונפליקטים. מתארת אולטימטום שהציבה לו בהיותה בהריון: אם בתו לא תעבוד עד גיל עשרים וחמש היא תעזוב. האב לא קיבל את זה."

גם בתסקיר שנערך על ידי לשכת הרווחה בפתח תקווה בתיאור מערכת היחסים ההורית נכתבו הדברים הבאים (עמוד 2 לתסקיר):

"לטענת האם [פלונית], כאשר הכירו סיפר לה האב שאין לו קשר עם בנותיו ולחץ עליה שיעברו לגור יחד. כעבור זמן קצר הציע לה נישואין ושבועיים לאחר מכן עברו להתגורר עמן על רקע אשפוזה של אימן. במהלך החיים המשותפים עזבה שלוש שפעמים את הבית בעקבות מריבה ביניהם. לדבריה, חודש לאחר הנישואין רצה האב להתגרש ולא רצה ילדים, גם במהלך ההריון נכנס לחרדה שתיקח ממנו מזונות."

המגורים המשותפים לא צלחו, החלו מריבות בין [פלונית] לבנותיו של [פלונית], לטענתה הן לא סייעו בבית ולא התחשבו בבקשותיה לא להרעיש בזמן שהתינוקת ישנה [...] כמו כן החלו מחשבות טורדניות שרוצה לסלק את הבנות שלו מהבית."

לדברי האב [...] במקביל לכך התפרצה מחלת נפש אצל גרושתו והיא אושפזה. בשל כך, בנותיו עברו להתגורר עמן. במהלך המגורים המשותפים החלו עימותים בין [פלונית] לבנותיו והיא עזבה את הבית."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בסיכומו של דבר, משמיעת ומקריאת דברי הצדדים בדיונים ומחוות הדעת של גורמי הרווחה המקצועיים אפשר להיווכח בקונפליקט הקשה שהיה בין האישה לבין בנותיו של הבעל. כפי הנראה קונפליקט זה היה גורם עיקרי שהוביל הידרדרות קשה במערכת הזוגית של הצדדים.

קשה, ואולי גם בלתי אפשרי, לקבוע אם מדובר בקונפליקט שהוא בחינה של סיבה או בבחינת של מסובב. דהיינו אם היה זה גורם מסכסך – זה שיצר את המחלוקת, או שהיה זה גורם שליבה את הסכסוך הקיים כבר. לדברי הבעל המריבות הקשות שלו עם האישה החלו עוד קודם שבאו הבנות להתגורר אתם בבית, אולם, גם לדבריו – האישה לא הסתדרה עם הבנות ורבה איתן. לדברי האישה, הבעל גיבה את בנותיו ולא ראה בעין יפה את התנהלותה איתן, ומבין השיטין מדבריה נראה כי לטעמה אולי אף ניתן היה להציל את הזוגיות, אלמלא מגורי הבנות עימם בבית והמריבות הבלתי פוסקות עמן.

ראינו אנו צורך להאריך בנושא זה (בבחינת הסכסוך שבין האישה לבנותיו של הבעל) הואיל ויש לכך השלכה ישירה הנוגעת לדיון ההלכתי שיובא להלן.

דיון הלכתי

כתב הרמב"ם (בפרק יג מהלכות אישות הלכה יד):

"האומר לאשתו אין רצוני שיבואו לביתי אביך ואמך אחיך ואחיותיך שומעין לו ותהיה היא הולכת להם כשיארע להם דבר [...] ולא יכנסו הם לה אלא אם אירע לה דבר כגון חולי או לידה, שאין כופין את האדם שיכנסו אחרים ברשותו.

וכן היא שאמרה אין רצוני שיכנסו אצלי אמך ואחיותיך ואיני שוכנת עמהם בחצר אחת מפני שמריעין לי ומצירין לי שומעין לה, שאין כופין את האדם שישבו אחרים עמו ברשותו."

והראב"ד במקום חלק על הרמב"ם וכתב:

"אימתי בזמן שהן באות בגבולה אבל אם היא באה בגבולן אין מוציאין אותם בשבילה ממקומן אף על פי שהמדור שלו הוא רוצה בעמידתם. אבל מבקשים ממנו לצדד להן ענין שלא יצערו אותה בדירתן."

כלומר נחלקו הרמב"ם והראב"ד אם זכותה של האישה למדור שקט גובר על זכותו של בעלה להושיב בביתו את קרובי משפחתו, או לא.

הרב המגיד במקום כתב על דברי הרמב"ם: "כן כתב הרב אלפס בתשובה (סימן רלה).

וזה לשון הרי"ף בתשובתו:

שאלה: אם נתקוטטה האישה עם חמותה ולא רצתה לדור עמה, וכן אם קבל וטען שיש עליו הפסד בדירת חמותו עמו, ולא התנו בשעת הקדושין שידורו עמהם – יש מן הדין להוציאה או לא?

תשובה: המנהג בכל בתי דינין שמי שמפסיד בכך שומעין לו, ונותנין לה אשה נאמנת שתעמוד עמהם עד שיתברר להם ממי נתגלגלה המריבה, ודוחין אותה מעל חבירתה.

בפשטות נראה שהרי"ף הצריך בירור חיצוני של אישה נאמנת שתברר את גורם הקטטה, ושתברר שאכן באמת ישנה קטטה בין האישה לקרובות הבעל. מסתימת דברי הרמב"ם לכאורה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נראה שתספיק טענת האישה בלבד ללא צורך בראיה או בבירור שקיימת קטטה ומכל שכן שאין צורך לברר מי גרם לקטטה.

עוד כתב שם הרב המגיד:

”ואני אומר אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת, אלא כך הוא עיקר הדבר שאם נראה לבית דין שהם מריעים ומצירין לה וגורמין לה קטטה עם בעלה הדין עמה ואם לאו – לא כל הימנה. ובזה יפה כוח הבעל מכוח האישה לפי שהמדור הוא של בעל ואינו שלה ולפיכך אינה יכולה למחות על ידן אלא בטענה, זהו דעתי”.

מפשטות דברי הרב המגיד שסיים: ”זהו דעתי” נראה שהוא בא להציע דעה נוספת ומכרעת, לאמור: צריך שייראה לבית הדין שקרובות משפחתו של הבעל אכן מריעים לאישה. כלומר, לא כדעת הראב”ד שאין היא יכולה להוציא את קרובותיו מפני שהיא נכנסה לגבולן (היות שמדובר בדירת הבעל), ושלא כסתומת לשון הרמב”ם ממנו עולה שזכותה של האישה לדרוש את סילוק קרובות הבעל גם בלי שייראה לבית הדין שקרובותיה של הבעל מתקוטטות עם האישה.

דברי הרב המגיד קרובים לדברי הרי”ף בתשובתו שהצריך בירור חיצוני שישנה קטטה, אך בשונה מדברי הרי”ף שלא נדרש לערוך בירור מי גורם המריבה, אלא עצם קיום המריבה היא סיבה לקבל את דברי האישה.

דברי הרמב”ם אפוא צריכים ביאור – מדוע על סמך טענה בלבד יכולה האישה לדרוש את סילוקן של קרובות הבעל בלי צורך בבירור או בראיה כל שהוא?

את התשובה אפשר למצוא בלשונו הזהב של הרמב”ם שדקדק וכתב: ”אין רצוני שייכנסו אצלי אמך ואחיותיך ואיני שוכנת עמהם בחצר”. כלומר מדובר באימו ובאחיותיו של הבעל – שכידוע הן מחמש הנשים ששונאות אותה (יבמות דף קיז, רמב”ם פרק יב מגירושין הלכה טז) – חמש נשים שחזקתן שונאות זו את זו שאין להן נאמנות להעיד על מיתת בעלה). כלומר חמותה ואחות בעלה חזקתן ששונאות את האישה – אומדנה ברורה מעצם טבען של נשים אלה שהן מצירות ומקניטות אותה, ולכן מקבלים את טענת האישה למדור שקט ולחייב בכך את הבעל להוציא את קרובותיו ממקום מגורי אשתו.

מדויק לפי זה מה שבראש ההלכה ברמב”ם בדין הבעל שחוסם את כניסת קרובי אשתו לביתו ששם הוסיף הרמב”ם קרובי משפחה נוספים מלבד אם ואחות – וזאת משום שזכותו של הבעל למנוע את כניסת קרובי אשתו מדין היותו בעל הבית, מדיני הקניין שלו בביתו. לעומת זאת טענת האישה הוא מדין זכות האישות שלה למדור שקט ולכן היא יכולה לטעון ללא צורך בראיה רק כשמדובר בחמש נשים השונאות אותה כמו חמותה ואחות הבעל.

ואכן הבית מאיר (אבן העזר סימן עו סעיף י) כתב לדייק כן מלשון הרמב”ם, שלא כלשונו של השולחן ערוך (שייתכן שגרסה אחרת הייתה לו בדברי הרמב”ם) שהעתיק את דברי הרמב”ם והוסיף עליו: ”וכן היא שאמרה: 'אין רצוני שיבואו לביתי אביך ואמך אחיך ואחיותיך.'”

יש להעיר שבדרך זו נראה שיש ללמוד את דברי הגר”א במקום (סימן עד ס”ק ד) שציין כמקור לדברי הרמב”ם בטענת שאין רצוני שייכנסו אצלי אמך ואחיותיך – מדברי המשנה (כתובות דף קג ע”א) בדין מזונות האלמנה שנותנים לה רק כשהיא גרה היא בבית בעלה, אך אם ”הייתה טוענת מפני שהיא ילדה והן ילדים – זנין אותה והיא בבית אביה”. כלומר במקום שקיימת אומדנה ברורה שאי אפשר לגור עם היורשים באותו בית – טענתה מוצדקת וחובת היורשים לזון אותה גם בבית אביה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לכאורה הבנת ראיית הגר"א לא תיתכן אלא לפי הסברו של הבית מאיר בדברי הרמב"ם, ודר"ק.

בפסקי דין רבניים (חלק א' עמוד 208 – נכתב ע"י הגר"א גולדשמידט זצ"ל ונדפס גם בספרו עזר משפט סימן ד בהיקף ובעומק גדול) – האריך בהלכה זו והביא שכדברי הבית מאיר בדעת הרמב"ם מפורש גם בתשובת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (בתשובה לב), ועוד ראשונים עיין שם.

להלכה, פסק הבית מאיר שמסתבר לומר שביחס לאמו ולאחותו – שהן מהחמש נשים שחזקתן שונאות אותה יכולה לטעון בסתם ולדרוש את סילוקן גם ללא ראייה.

בשאלה זו של מגורי אישה עם בני ובנות משפחתו של הבעל – בתביעת אישה לחייב את בעלה לדירה נפרדת מבית הוריו, ובמקרים שבהם האישה עזבה את הבית משום כך – כבר דנו במספר פסקי דין רבניים בארוכה. (ראו פסקי דין רבניים חלק א פס"ד בעמוד 201; פסקי דין רבניים חלק ב פס"ד בעמוד 353, חלק ג עמוד 310 חלק ד' 138; חלק ו עמוד 9; חלק י עמוד 358; משפטי שאול סימן ה, שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן טו אות יז, שו"ת חדות יעקב חלק אבן העזר סימן יט, תחומין יא עמ' 241 – מאמרו של הגר"ש דיכובסקי שליט"א ועוד).

בפד"ר (חלק א הנ"ל) כתבו שלמרות הכרעת הבית מאיר שנשים השונאות אותה היא נאמנת בטענה ללא ראייה, מכל מקום מאחר שמצאנו שהדבר שנוי במחלוקת גדולי הראשונים לכן אין לחייב את הבעל להחליף את מדור האישה ללא בירור וראיה לטענת האישה ואין להוציא ממון נגד הפוסקים החולקים על דעת הרמב"ם.

אולם במה דברים אמורים? כאשר אין כל הוכחה בדבר קטטות ומריבות, אולם כאשר התברר לבית הדין כי אכן כנים דברי האישה והיו בבית מריבות וקטטות – כאן לכל הדעות חובתו של הבעל לספק לאשתו מדור שקט ולשכור לה דירה או להוציא את קרובותיו מהבית. וראו גם בשו"ת יביע אומר (חלק ט אבן העזר סימן כה) דן במקרה דומה, והרחיב בדברי הפוסקים והכריע שכאשר יש אומדנה דמוכח לטענת האישה הבעל חייב במזונותיה.

מן הכלל אל הפרט

הנידון שלפנינו קל יותר מזה שהוזכר לעיל בדברי הפוסקים. המקרים הרבים שבהם עסקו בפסקי הדין הרבניים היו בעיקר בדין חובת המדור – אם הבעל מחויב לעבור לדירה אחרת ולעזוב את בית הוריו; וכן בדין חובת המזונות שחייב הבעל לאשתו הואיל וכלל גדול בדין המזונות שאין לאישה מזונות אלא כשהיא עמו על שולחנו – היינו שהיא גרה עמו בביתו ולא מרדה בו ועזבה אותו למקום אחר (ראו רמ"א סימן ע סעיף יג).

הנידון במקרה שלפנינו הוא אם להחיל דין מורדת על האישה כדי להפסידה מכתובתה, או לא. כלל גדול בדין המורדת שאין המורדת מפסידה את כתובתה ללא קיום הליך של ההתראות וההכרזות כמבואר באבן העזר (סימן עז). ללא התראות אין להפסיד את האישה מכתובתה.

במקרה שלפנינו, נראה לנו כי עזיבת האישה את דירת המגורים שלו באו מכורח המריבות והקטטות שהיו לה עם בנותיו של הבעל מנישואין הקודמים. בנות אשתו הם מחמש הנשים ששונאות זו את זו כמבואר במשנה (ביבמות דף קיז ע"א) וברמב"ם (פרק יב מגירושין הלכה טז).

כפי שפתחנו בהצגת תמונת הסכסוך הזוגי – הן מדברי הודאת הבעל והן מהדברים שנכתבו בתסקירים המקצועיים בעקבות הטיפול בכני המשפחה נראה בבירור שאכן היו מריבות וקטטות בין האישה לבין בנותיו הבוגרות של הבעל. הבעל העדיף, מסיבותיו הוא, שלא לעמוד לצידה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

של אשתו, ובכך לגרום לה לעזוב את ביתו, ובצדק, בשל קשיי ההתמודדות הקשים – ובפרט במועד עזיבתה השלישית והאחרונה – כשהיא אחרי לידה והצורך בשקט נפשי היה בגדר של פיקוח נפש.

גם התכיפות הרבה שהביאה את הבעל להחזיר לביתו את גרושתו שבועות ספורים לאחר שאשתו עזבה את הבית, תוך ניסיון להעלים ולהסתיר את דבר חזרתה (דבר שהתגלה והוכח מאוחר יותר מתצהיר ששלח לעירייה) יש בו כדי ללמד על רצונו ועל עמדתו של הבעל – בהעדפת בנותיו וגרושתו מאשר את אשתו.

טענת סברה וקבלה למגורים משותפים

אשר לטענת באת כוחו של הבעל לפיה בהסכם הממון שנערך ביניהם ערב הנישואין הסכימה האישה למגורי בנותיו בבית.

בשאלה זו כבר דנו הפוסקים באורך אם יש בכך "סברה וקבלה" כפי שאומרים בעניין מומים שהיו לאחד מבני הזוג קודם הנישואים. בשאלה זו דן בשו"ת פרח מטה אהרן (הובא בדבריו בפד"ר חלק א עמוד 213) שכתב שם דברים ברורים:

"ואין לומר דסברה וקבלה דמצי למימר סבורה שאני יכולה לקבל ואין אני יכולה לקבל [...] כל שכן דיכולה היא לטעון שהיתה סבורה שהבעל ירחקנה מעל גבולה, כשהיא רואה שהיא חוזרת למידתה הרעה, או הוא עם אשתו ירחקו מעל גבולה."

ויפים הם דברי הביאור שכתב כבוד הגר"א גולדשמידט זצ"ל (חבר בית הדין הגדול, בפד"ר שם):

"והפשטות היא כי טענת 'סבירת וקבלת' – ידעת והסכמת – שייכת רק במום מסוים שהוא מום כשלעצמו, אנו אומרים 'ידעת מהו המגרעת וקבלת עליך'. אבל עניין זה ביחסים בין איש לרעהו, הרי לא מדובר כאן באיזה מום ומגרעת, אין כאן דבר קבוע ומסוים. יחסים הוא עניין התלוי בכל הצדדים יחד, יסודו בכוחות הנפש, וקשור הוא גם באלפי דברים פעוטים של הרגלים ותכונות כל הצדדים ששומה עליהם לקשור יחסים ביניהם. אלו הם דברים שאין יכולים לנחש אותם מראש, ואין לחזות את דרך התפתחותם, ועל פי רוב אותו בן אדם, כלפי אדם פלוני יחסיו טובים ביותר, וכלפי אלמוני הם גרועים ביותר, ומה שייך כאן 'סבירת וקבלת' לגור עם החמות, הסכמת עם המגרעת? וכי אפשר לדעת מראש איך יהיו היחסים עם החמות? – היא הסכימה מפני שחשבה שהיחסים יהיו טובים ביותר ואין כאן מגרעת כלל. וגם הרי ייתכן ששנים על גבי שנים יהיו היחסים טובים, ופתאום תבוא הרעה מבלי שאפשר יהיה למצוא הסבר ומדוע."

טעמו השני של הפרח מטה אהרון פשוט הוא, מכיוון שהמום ניתן לתיקון, אפשר להחליף את הדירה, מה שייך 'סברת וקבלת' – היא חשבה: 'מה אני מסכנת בהסכמתי אם השכנות לא תצליח יוציאני הבעל לדירה אחרת.'"

נאים הדברים למי שאמרם.

מוצא דבר

יש לקבל את תביעת האישה למלוא כתובתה בסך חמישים אלף ש"ח.

על הבעל לשלם סכום זה בתוך תשעים יום.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרב אריאל ינאי

דעה ג

ראה ראיתי מה שכתבו חבריי הרבנים הגאונים שליט"א ואענה אף אני את חלקי, וה' ינחני בדרך אמת.

מהות טענות האישה בנוגע למגורים עם בנות הבעל

הנה כי כן כדברי חבריי שליט"א הגורם העיקרי למכשול מערכת הנישואין של הצדדים הוא מגורי בנות הבעל עם הצדדים. וכך עולה מהעיון בפרוטוקולים שהתנהלו בבית הדין. אולם גם האישה לא טענה שבנות הבעל הציקו או הריעו לאישה.

והנה כתב הרמב"ם (פרק יג מהלכות אישות הלכה יד) וזו לשונו:

"וכן האשה שאמרה אין רצוני שיכנסו אצלי אמך ואחיותיך, ואיני שוכנת עמהם בחצר אחת מפני שמריעין לי ומצירין לי, שומעים לה, שאין כופים את האדם שישבו אחרים עמו ברשותו."

ומבואר ששומעים לאישה רק כאשר היא טוענת "מפני שמריעין לי ומצירין לי".

וכן מתבאר מלשון הראב"ד שכתב על זה:

"אימתי? בזמן שהן באות בגבולה. אבל אם היא באה בגבולך, אין מוציאים אותן ממקומן בשבילה, אף שהמדור שלו ואין להן זכות בו, הואיל והוא רוצה בעמידתן. אבל מבקשים מהן לבל יצערנה בדירתן."

וכתב על זה הרב המגיד:

ואני אומר: אין אדם דר עם נחש בכפיפה, אלא כך הוא עיקר הדבר, שאם נראה לבית דין שהן מריעין ומצירין לה וגורמות לה קטטה עם בעלה הדין עמה ואם לאו לא כל הימנה. ובזה יפה כח הבעל מכח האשה לפי שהמדור הוא של בעל ואינו שלה, ולפיכך אינה יכולה למחות על ידן אלא בטענה זהו דעתי."

וכך כתב הרשב"א בתשובות המיוחסות להרמב"ן (סוף סימן קב) וזו לשונו:

"אם אינה רוצה לדור עם חמותה יכולה היא שתאמר לבעל 'איני דרה עם אנשים שמצערים אותי' ומרגילים קטטה בינה ובין הבעל או שלא יבואו אמו ואחיותיו בגבולה או שירחקנה מגבולם וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות אישות."

וכך כתב עוד הרשב"א בתשובה שם חלק ד (סימן קסח), עיין שם.

וכן כתב הגאון רבי משה אמארייליו בשו"ת דבר משה (חלק א חלק אבן העזר סימן לג) להוכיח

כן מדברי הרמב"ם (שם):

"בשאמרה היא 'אין רצוני שיכנסו אצלי אמך ואחיותיך' וכו' כתב ז"ל 'שנותנת טעם לדבריה מפני שמריעין לי ומצירין לי', דאז שומעין לה. משמע דאם היא אומרת כן בלא טענה אין שומעין לה, דלאו כל הימנה לומר כן. דהבית של בעלה הוא ורוצה לעשות כחפצו ורצונו. ומינה נשמע גם כן דכיון דמה ששומעין לה היינו משום דמריעין ומצירין לה, דלאו כל הימנה לומר כן בלי ראייה. ואין שומעין לה אם לא שיתברר הדבר דכדבריה כן הוא, דמי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יוכל לידע דהאמת איתה ואפשר שבעלילה באה עליהן כדי שיגרש בעלה
אותן.”

וכתב שכן מוכח מדברי הרב המגיד (שם) שאם היא אומרת שמצירין לה בלי ראייה, אין שומעים לה, אם לא שיתברר הדבר בבית הדין שכדבריה כן הוא, כי מי יוכל לדעת אם האמת איתה, ואפשר שבעלילה באה עליהן, ובוזה ניחא מה שלא הביא הרמב"ם מה שכתב בתשובת רבו הרי"ף שנותנים שם אישה נאמנת וכו', שמכיוון שאף הוא סובר שצריך שיתברר הדבר בבית דין בשלמי הרעה הזאת, ממילא מובן שאם יש צורך לבית דין לברר הדבר על ידי אישה נאמנת עושים כן. ואם יש בירור מצד אחר, אף הרי"ף מודה שאין צורך בזה.

עד כאן דבריו – עיין שם ועיין באוצר הפוסקים (סימן עה עמוד 185 אות ב), וקיצרתי.

והנה בנידון דידן לא טענה האישה שבנות הבעל עשו מעשים במטרה לצער אותה, ובחוות הדעת של "מכון שלם" שאליו הופנו הצדדים לצורך בדיקת מסוגלות הורית, בסיכום הריאיון שנערך עם האישה, נכתב כי "לדבריה, הבנות ישבו בבית ללא מעש, חיו על חשבון האב. היא ניסתה לחנך אותן מעט, הוא התנגד, מה שהוביל לקונפליקטים." אולם אין תפקידה של האישה "לחנך" את בנותיו הבגירות של הבעל, ולמה היה לה להיכנס לעניין זה? הן יחיו את חייהן, והיא ובעלה יחיו את חייהם.

גם בתסקיר שערכה לשכת הרווחה בפתח תקווה בתיאור מערכת היחסים ההורית נכתבו הדברים הבאים:

"המגורים המשותפים לא צלחו, החלו מריבות בין [פלונית] לבנותיו של [פלוני], לטענתה הן לא סייעו בבית ולא התחשבו בבקשותיה לא להרעיש בזמן שהתינוקות ישנה [...] כמו כן החלו מחשבות טורדניות שרוצה לסלק את הבנות שלו מהבית."

גם מתוך הדברים הללו מתבהר מצב של מערכת היחסים שהתנהלה בבית. האישה דרשה מבנות הבעל לסייע בניהול חיי הבית – דבר שגרם לקונפליקט ביניהן. אך נראה שלא הייתה צריכה האישה להיכנס לעניין זה כלל. היא הייתה צריכה לטפל ולדאוג לצרכיה שלה ושל בעלה והתינוקות, והן ידאגו לעצמן.

נכתב בתסקיר הנ"ל גם שהאישה דרשה מהן "לא להרעיש בזמן שהתינוקות ישנה", אך הדבר פשוט כי על עניין זה לא מפרקים חיי נישואין. וראיה לזה ממה שכתב הגאון החזון איש (נזיקין בבא בתרא סימן יג אות יא דיבור המתחיל "נראה") על מה שכתב הרמ"א (סימן קנה סעיף טו, וסימן קנו סעיף ב) בשם תשובת הריב"ש (סימן קצו): שכל מה שאמרו שאינו יכול למחות בו על שאינו יכול לישן מקול הפטיש, זה דווקא בבני אדם בריאים. אבל אם הם חולים והקול מזיק להם יכולים למחות. וכתב החזון איש:

"נראה שאין דברי הריב"ש אלא בעושה דבר שאינו עיקר דירה כמו בעושה אריגה וכיוצא בזה שאין זה מצוי בכל אדם ולא ברוב בני אדם. אבל אם עושה דברים שרוב בני אדם עושין ולפעמים תשמישן ודיבורן משמיע קול שמפריע את החולה אינו יכול למחות אף אם החולה קדם. ורשאי אדם לבנות בית אצל חבריו ולהכניס את העוללים והיונקים שצועקים בלילה ואין החולה יכול לעכב [...]"

והעליתי דבריו בשו"ת אדני פז (חלק ד סימן עד), עיין שם. ומינה לנידון דידן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם אם טענה שמציקים ומריעים לה, צריך שיתברר הדבר בבית הדין

והנה הגאון בית מאיר (סימן עד) כתב שבדברי הרמב"ם לא נזכר כי אם אמו ואחיותיו, משום שסובר דמן הסתם נאמנת בלי שום ראיה, וזה דווקא באמו ואחותו, שהן מן הנשים השונאות אותה (ראה יבמות ק"ז ע"א, ורמב"ם פרק יב מהלכות גירושין הלכה טז, ושולחן ערוך אבן העזר סימן יז סעיף ד). אבל הטור והשולחן ערוך אזלי בשיטת הרב המגיד, דדווקא כשנראה לבית הדין שיש ממש בדבריה, ולהכי הוא הדין אפילו אביו ואחיו. וסיים: "ומכל מקום לעניות דעתי מסתברא דעת הרמב"ם שעל אמו ואחותו בסתמא יכולה לטעון כן." עד כאן.

וכן כתב הרב בעל כנסת הגדולה בספר דינא דחיי (לאוין פא דף פג ע"ב):

"ולענין פסקא דמילתא מעשים בכל יום שכשהיא טוענת שמצירין לה, נאמנת, ואין צריך לתת לה אישה נאמנת לידע ממי סיבת המריבה, אלא שומעים לה מיד, וכמו שנראה מפשט דברי הרמב"ם."

בירור תשובת הר"י מיגאש

אולם מתשובת הר"י מיגאש (סימן קא) מוכח שלא כדבריהם, שכן נשאל:

"אישה שאמרה לו לבעלה לא אלך עמך לחלקך פן יקניטוני ויצערוני אביך ואמך, אבל אתה תבא עמי אל חלקי שבבית אבי [...] אם שומעין טענת לאה האומרת לא אדור בחלקך כדי שלא יצערו אותי אביך ואמך ויהיה מחוייב לדור בחלקה ואם אינו רוצה נכריח אותו להשכיר לה בית ויעזוב החלק שיש לו ריקם ואפילו שיאבדו נכסיו ואם הוא נמנע מלהשכיר לה בית תהיה מניעתו כאלו ציער אותה ויתקיים (ויתחייב א.א.) לפרוע לה כתובתה. או כיון שחלק ראובן מיוחד בפני עצמו מדירת אביו ואמו נדחית טענת לאה באמרה אביך ואמך יצערו אותי ותתחייב לדור עמו בחלקו. ואם נמנעה תצא בלא כתובה ותהיה כמורדת."

והשיב הר"י מיגאש וזו לשונו:

"עמדתי על זה על מה שזכר השואל בדבר זה, והוא מניעת אשה זו מלדור שם בחלקו בהיותה טוענת אביך ואמך יצערו אותי, ובקשה לדור בבית אביה בחלקה, שכללה טענה זו אינה טענה, ועם היות שיש לה חלק בבית אביה, אין ראובן מחוייב לדור בחלק הנזכר אם אביה ואמה דרים שם, לפי שיש לו בזה צער. ואף על פי שלא היה לו שום חלק ולא בית ומה שעשו רודפי שלום לפשר ביניהם ושכר לה בית, אין זה אלא אם היה שכר דירה עם חמותה ונתאמת שחמותה ציערתה. אמנם אשה זו עדיין לא דרה עם חמותה ולא ראתה ממנה נזק כמו שזכרתם, ואין לנו להכריח את בעלה וישכור לה בית באומד בלבד, אלא אם כן נתאמת זה עליה בפועל. ואם כן טענת זו שהאשה שאומרת פן יצערוני אביך ואמך, אינה כדאי שימנע ראובן מלדור בחלקו. אבל יכריח אותה לדור עמו בחלקו כמו שזכרנו. ואם היא נמנעת מזה תצא בלא כתובה כדין המורדת. אלא שאם היו אביו ואמו דרים במקום מושכר להם והוא פורע עמהם חלק בשכירות אז היתה טענתה טענה ותהיה הבחירה בידיה לדור אצלם או תצא מהם אבל הואיל ויש לו בית קנוי לו כמו שזכרתם אין שומעין לה ולא נתחייב אותו שיניח את ביתו במה שיש לו בזה היזק גדול וקושי בהיותו נעתק משם."

ומבואר בדבריו שאף לגבי חמותה (שהיא מהחמש נשים המוחזקות כשונאות אותה) בעיני דווקא "שיתאמת" הדבר שחמותה ציערתה. וכל עוד שלא התאמת הדבר, הרי דינה כמורדת ותצא בלא כתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה ראיתי בפד"ר (חלק א עמוד 208) בפסק דין הרב גולשמידט שכתב שאין ראייה מתשובת הר"י מיגאש הנ"ל. וזו לשונו:

"גם מדברי הר"י מיגאש הנ"ל אין ראייה לאחת מהשיטות, כי הוא מדבר לא על טענות והוכחות אלא על העובדה שאם נתקוטטה אתה חמותה. וזה שכתב 'אלא אם כן נתאמת עליה זה בפועל', יש לפרש שאין כוונתו לומר שיש צורך לאמת את התקוטטות חמותה אתה, אלא שבא למעט את הנידון שלפניו שלא דרו כלל יחד, והאישה טוענת פן יקניטוני, על זה הוא אומר שזוהי לא טענה פן יקניטוני, אלא אם כן ההקנטה תתאמת בפועל, ותהיה לעובדה ממשית. אבל איך לברר, איך לאמת את העובדה, בזה לא דן הר"י מיגאש, ייתכן שיש צורך לאמת בבירור והוכחה, וייתכן שטענת האישה דיה לאמת את העובדה, כי מאמינים לה בטענתה."

אולם אחר המחילה מהדר גאונו, אין דבריו מוסכמים, שכן כתב הגאון רבי דוד קאראסו בשו"ת ידי דוד (סימן קטו סוף דיבור המתחיל "הרי") שאינה נאמנת בלי ראייה ושכן מתבאר בשו"ת מהר"י בן מיגאש (סימן קא) שצריכה להביא ראייה לדבריה, עיין שם. גם הגאון רבי אהרן עזריאל בספר און אהרן (מערכה ד אות כו) כתב:

"שעשינו מעשה בבית דיננו להצריך אותה בירור בפנינו על טענתה. והסכים עמנו מוריניו ורבינו הגאון הראשון לציון רבי אברהם אשכנזי, והראנו שכן מבוואר בשו"ת מהר"י בן מיגאש (סימן קא)."

עיין שם.

ובאמת מלשון הר"י מיגאש שכתב "שנתאמת", נראה ברור דבעיני שיתברר לבית הדין שכן הוא האמת, והיינו על ידי הוכחות וראיות. שאם לא כן היה לו לומר, עד "שתטען" כן. וכך כתב בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ה אבן העזר סימן לב) שכן דעת הר"י מיגאש. וכן כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ט אבן העזר סימן כה) והביא גם לדברי הרב ידי דוד הנ"ל.

בירור דעת מרן השולחן ערוך

וכן מוכח מדברי מרן השולחן ערוך (סימן עד סעיף י) שפסק: "וכן היא שאמרה: 'אין רצוני שיבואו לבית אביך ואמך, אחיך ואחיותך, ואיני שוכנת עמהם בחצר אחד, מפני שמריעין לי ומצירין לי' – שומעין לה." הרי שכלל את אמו ואחיותיו עם "אביו ואחיו", מוכח שלעולם צריך שיתברר הדבר בבית הדין שמצירין לה, ואין לנו אלא דברי מרן השולחן ערוך, וכמו שכתב הרב המגיד.

וכן כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ט אבן העזר סימן כה):

"שכן כתב הרב הגאון רבי אברהם חי שאקי בשו"ת שער הקדים (חלק אבן העזר סימן יב) בדעת מרן, שאין האישה נאמנת בטענה שחמותה מציקה לה, עד שיתברר הדבר בפני בית דין שכדבריה כן הוא. עיין שם. וכן כתב הגאון מהר"א עזריאל בספר און אהרן (מערכה ד אות כו) בדעת מרן השולחן ערוך. עיין שם."

והביא יביע אומר מה שכתבו בפד"ר (חלק א עמוד 208 הנ"ל) שמרן השולחן ערוך סובר שהאישה נאמנת בטענה זו, ושאינ צורך בכל בירור. וכתב לדחות את דבריהם, שזה הפך מה שכתב הגאון הבית מאיר בדעת מרן. וכן בהגהות מהריק"ש הביא על דברי מרן דברי הרב המגיד הנ"ל שצריך שיתברר הדבר בבית דין שאומרת אמת, וסיים: "וכן הסכימו חכמי העיר הזאת."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ועיין עוד למהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סימן נ) בתשובת מהר"א מונסון שחילק גם כן בין אם יש בירור לטענתה בבית דין שאז כופין אותו לבקש דירה אחרת, אבל אם לא היה שום בירור לטענתה, אין לה מזונות. עיין שם [...]

וכן כתב בשו"ת ידי דוד קראסו (סימן קטו) שמדברי הרמ"א בהגה שכתב על דברי מרן:

ו'דווקא שנראה לבית דין שיש ממש בדבריה שהן מריעין לה וגורמים קטטה בינה לבין בעלה, אבל בלאו הכי אין שומעים לה, שהרי המדור אינו שלה אלא של בעלה (הרב המגיד). ונוהגים להושיב ביניהם איש או אישה נאמנים כדי שיתברר על ידי מי סיבת הריב.'

עד כאן – ומוכח שהרמ"א הבין מדברי מרן שמפיה אנו חיים, ואין צריך שום ראיה לדבריה, ועל זה השיג עליו – שאינו כן, אלא דווקא כשנראה לבית דין שיש ממש בדבריה, וידוע שדברי מרן אלו הם דברי הרמב"ם. אמור מעתה שלדעת הרמב"ם אין צריך שום בירור לטענתה, אלא שהרמ"א סבירא ליה לעיקר כדברי הרב המגיד. וכן הבין הרב הפוסק בשו"ת פרח מטה אהרן בדעת הרמב"ם, שבדיבורה בלבד היא נאמנת, ואף שמדברי פרח מטה אהרן מוכח שלא נראים לו בזה דברי הרב הפוסק, ושכך כתב הגאון רבי עמנואל חי ריקי בשו"ת אדרת אליהו (סימן כב) שאינה נאמנת בלי ראיה, וכן מתבאר בשו"ת מהר"י בן מיגאש (סימן קא) וכו'. מכל מקום סיים שכיון שמפורש בדברי הרב דבר משה (חלק אבן העזר סימן נ) שמנהג עיר עוז לנו סאלוניקי שאינה צריכה להביא ראיה לדבריה, שכל שאנו רואים שיש קטטה ביניהם, ודורשת האישה להיפרד מחמותה שומעים לה מיד, מבלי לברר מי גרם הקטטה. ואל תשיבני מתשובת הדבר משה (סימן לג, ושם בסוף הספר) שהצרכו בירור לדבריה, ששם התשובה נאמרה לעיר ליוורנו, מה שאין כן בעירנו אין צריך בירור כלל וכלל, פן יגיעו הדברים לידי גירושין וכו' עד כאן.

ואינו מחוור, שיש לומר דהרמ"א לא בא לחלוק על מרן אלא לבאר דבריו, שהרי לא כתב "ויש אומרים" דווקא שנראה לבית דין שיש ממש בדבריה, אלא סתם דבריו, ויש לומר שהוא מפרש דברי מרן השולחן ערוך ואינו כחולק.

אולם מצאתי להגאון רבי רפאל שמואל ארדיטי בשו"ת דברי שמואל (חלק אבן העזר סימן יא) שהעלה שאם באה בטענה שחמותה וקרוביו מצירין לה, ואינה מבררת הדבר בעדים, יש לה דין מורדת, ואין לה מזונות, ושכן העלה עמיתו הגאון מהר"י קובו בתשובה כתיבת יד, שכל הפוסקים סוברים שאין האישה נאמנת בטענה זו, אלא בהוכחה וראיה ברורה. והשיג על מה שכתב בשו"ת ידי דוד הנ"ל שמנהג סאלוניקי להאמין לה על פי טענתה בלבד, והרבה להשיב על זה שאין שום מנהג בזה כלל, אלא לעולם צריכה לברר דבריה בעדים, הא לאו הכי אינה נאמנת. עיין שם. וכן העלה בספר משכנות הרועים (מערכה ד אות כ דף עה ע"א). עיין שם. גם הגאון רבי אהרן עזריאל בספר און אהרן (מערכה ד אות כו) כתב שעשינו מעשה בבית דיננו להצריך אותה בירור בפנינו על טענתה. והסכים עמנו מורינו ורבינו הגאון הראשון לציון רבי אברהם אשכנזי, והראנו שכן מבואר בשו"ת מהר"י בן מיגאש (סימן קא). עיין שם. וכן פסקו חכמי ורבני קושטא בתשובה שהובאה בשו"ת חיים ושלוש (חלק ב סימן כא). וכן הסכים הגר"ח פלאגי בתשובתו שם (סימן כב). עיין שם."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וסיים הגאון יביע אומר: "וכן פסקנו בבית דיננו פה עיר הקודש ירושלים תיבנה ותיכונן".
עיינ שם.

נמצאנו למדים שאישה שאין רצונה לדור עם אביו או קרוביו דצריך שתי טענות שקרוביו מריעים לה ומצירין לה, ועוד שגורמים קטטה בינו לבינה. וגם צריך שיתאמת לבית דין בעדים וראיה ברורה ובבציר מהכי הבעל הוא מוחזק, וכפי שהעלה הדברים באזן אהרן ובפוסקים הנ"ל. ועיין באוצר הפוסקים (עמוד 183 אות לג).

כל שלא התאמתו טענות האישה בבית דין, הרי שדינה כמורדת ואין לה כתובה

ויש להבהיר שכל דברי הפוסקים סוברים בהדיא שכל שלא התאמתו טענות האישה בבית דין, הרי שדינה כמורדת ואין לה כתובה. שכן כתב הגאון רבי עמנואל כלבו בשו"ת דבר משה (חלק א בסוף הספר בהשמטות לסימן לג) שיש לה דין מורדת גמורה. ושכן הסכימו עמו חברי בית הדין הגאונים רבי רפאל ברוך ורבי עמנואל חי ריקי. עיינ שם. וכך כתב בשו"ת דברי שמואל (ארדיטי, חלק אבן העזר סימן יא) שאם באה בטענה שחמותה וקרוביו מצירין לה, ואינה מבררת הדבר בעדים, יש לה דין מורדת. וזו לשונו: "והנה כל הפוסקים שעמדו בעניין זה כולם נתנו לה דין מורדת גמורה, וכמו שיראה הרואה דבריהם דרבנן, עיינ שם.

והדבר מבואר כבר בתשובת הר"י מיגאש (סימן קא) הנ"ל שכתב וזו לשונו: "ואם היא נמנעת מזה תצא בלא כתובה כדין המורדת". וכך כתב הגאון רבי אהרן עזריאל בספר און אהרן (מערכה ד אות כו): שכן דעת מעלת הגאון הראשון לציון רבי אברהם אשכנזי שהדבר מבואר בתשובת הר"י מיגאש להדיא:

"שהאשה הנמנעת מלהיות עם בעלה בית אביו ואמו מבלי טענה מבוררת ומספקת שמצערים אותה אביו ואמו, תצא בלא כתובה ודינה כדין המורדת. וכן עשינו מעשה בבית דיננו."

עיינ שם. וכך כתב בשו"ת חיים ושלום (חלק ב סימן כא) בתשובת הגאון רבי נסים נתן שיש לה דין ככל המורדות, וכתב שצריכה התראה כדין המורדות. והסכים עמו הגר"ח פלאג"י (סימן כב). וכך כתב בשו"ת ישכיל עבדי (שם) וכנזכר לעיל. וכך כתב בשו"ת יביע אומר (שם) שאין לה כתובה.

ואף בפד"ר (חלק א' עמוד 209) כתב הגר"א גולדשמידט:

"אשר להכרעה להלכה, בשאלה זו, בשיטות הפוסקים הנ"ל, הכריע הבית מאיר כשיטת הרמב"ם, וכתב: 'ואולם מסתבר לעניות דעתי דעת הרמב"ם דעל אמו ואחותו סתמא יכולה לטעון.'"

ושוב כתב:

"אמנם אף שהבית מאיר מכריע, מאחר שגדולי עולם חולקים בדבר אין לחייב את הבעל להחליף את המדור בלי בירור לטענת האשה, כי אין להוציא ממון נגד הפוסקים החולקים על שיטת הרמב"ם."

עיינ שם.

ועיינ באוצר הפוסקים (עמוד 183 אות לב). ועיינ עוד להלן מה שנכתוב שבנידון דידן גם לדברי הבית מאיר הנ"ל אינה נאמנת בלא הוכחה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בירור דעת הגר"א

והנה בביאור הגר"א (סימן עד ס"ק ד) כתב: "וכן בטענתה למד ממה שאמרו (כתובות דף קג ע"א) אם היתה טוענת כו' שכופין אותם ליתן לה בבית אביה". וביאור דבריו שמה שפסק השולחן ערוך (שם בסעיף י) "[...] אין רצוני שיבואו לבית אביך ואמך, אחיך ואחיותך, ואיני שוכנת עמהם בחצר אחד, מפני שמריעין לי ומצירין לי – שומעין לה" – מקורו הוא ממה שאמרו במשנה כתובות (דף קג ע"א) גבי אלמנה שאין היורשים מחויבים לתת לה מזונות בבית אביה. אבל "אם היתה טוענת 'מפני שהיא ילדה והן ילדים' – זנין אותה בבית אביה." הרי שאם יש לה טענה המתקבלת על הדעת שומעין לה וכופים את היורשים לתת לה מזונות בבית אביה. וכך כתב לבאר דבריו בספר ברכת אליהו (רקובר, שם). והוסיף שמכאן למד הריטב"א את הדין המובא לעיל (סימן ע סעיף יב) שאם נתנה טעם לעזיבתה את בעלה שלא יכולה לדור עמו, הבעל צריך לשלם לה מזונות אף על גב שאינה עמו, מאחר שהמניעה היא ממנו ולא ממנה. עיין שם.

אשר לפי זה, מה שכתב ידידי הגר"א ינאי שליט"א שנראה שדעת הגר"א כדעת הבית מאיר הנ"ל. איני רואה זאת בדברי הגר"א. ואדרבה יש להוכיח מדברי הגר"א שלא כדעת הבית מאיר. שהרי לדעת הבית מאיר באמו ובאחותו "מן הסתם נאמנת בלי שום ראיה", ולא בעינין שיהא "נראה לבית הדין שיש ממש בדבריה". אולם הגר"א ציין מקור לדברי השולחן ערוך מהמשנה בכתובות שהאלמנה טוענת "שהיא ילדה והן ילדים". וזו טענה שבנקל מתבררת, והיא מתקבלת על הדעת ללא פקפוק. וכפי שכתב בברכת אליהו, וכנ"ל. ואם כן טענה זו היא בגדר "נראה לבית הדין שיש ממש בדבריה". ודו"ק.

האם יש בלשון הסכם הצדדים התחייבות האישה לגור עם בנות הבעל

והנה עד עתה היו דבריי כשלא היה תנאי מפורש בין הצדדים לגור יחד עם קרובי הבעל. ועתה יש לדון כשהיה תנאי קודם הנישואין.

בנידון דידן הצדדים נישאו ביום י"ח באייר תשע"ד (18.5.2014), הצדדים חתמו על הסכם ממון בתאריך א' אייר תשע"ד (1.5.2014) והוא אושר בבית המשפט ביום כ"ו סיוון תשע"ד (24/6/2014) בסעיף 4 להסכם נכתב כי "[פלוגית] יודעת כי שתי בנותיו של [פלוגי] יגורו בדירת [פלוגי] כל עוד יזקקו לכך". ולכאורה נראה שאין בלשון זו התחייבות לדור עם שתי בנותיו הבעל או תנאי לנישואין. אלא כי אם ידיעת האישה ששתי בנותיו יגורו עמהם, שכן נכתב: "[פלוגי] יודעת כי שתי בנותיו [...] יגורו [...] ותו לא.

כי הנה זה ודאי שאם התנה עימה וקיבלה עליה שתגור עם קרוביו, אינה יכולה יותר לומר "כסבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ועכשיו איני יכולה לקבל" (ראה משנה כתובות דף עז ע"א). ודומה בזה לשאר מומין, וכפי שכתב הגאון רבי חיים בנבנישתי בספר דינא דחיי (בלאויין פא דף פג ע"א) וזו לשונו:

"והוי יודע דאם התנו בשעת קידושין שתדור חמותה עמה [...] אין שומעין לה, ודבר זה נלמד משאלה ששאלו לרי"ף ז"ל כלשון הזה: אם נתקוטטה אשה עם חמותה ולא רצתה לדור עמה [...] ולא התנו בשעת קידושין שידורו עמה, יש מן הדין להוציאן או לא?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והרב ז"ל השיב על פי שאלתו, ולא אמר דאפילו אם התנו בשעת קידושין שומעין לה, משמע דדוקא בלא תנאי, אבל אם התנו אין כח בידם להוציאה החוצה [...]”

כמבואר, בעל כנסת הגדולה כותב כן כדבר ברור דבהתנה עמה במפורש בשעת קידושין אין שומעין לה ואינה יכולה לומר בזה כסבורה הייתי, ומסתמך בזה על הנראה מתשובת הרי"ף, ולא מצאנו מי שכותב אחרת בזה. גם מדברי הרדב"ז הנ"ל נראה דפסיק ותני לכולי עלמא דבהתנה עמה בשעה שנשאה שתדור עם צרתה אינה יכולה יותר לטעון שלא יכולה לסבול אותה. עיין שם. ועיין עוד באוצר הפוסקים (סימן עה עמוד 186 אות לד, ב).

אולם בלא התנה עמה שתדור עמו עם שתי בנותיו, אף דבשעת הנישואין ידעה על זה, ונכנסה לגור יחד עימן, יכולה לומר כסבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו אי אפשר.

שכן יש ללמוד ממה שכתב בשו"ת הרי"ף (סימן רלה), וזו לשונו:

“שאלה: אם נתקוטטה האשה עם חמותה ולא רצתה לדור עמה, וכך אם קבל וטען שיש עליו הפסד בדירת חמותו עמו, ולא התנו בשעת הקדושין שידורו עמהם – יש מן הדין להוציאה או לא.

תשובה: המנהג בכל בתי דינין שמי שמפסיד בכך שומעין לו, ונותנין להאשה נאמנת שתעמוד עמהם עד שיתברר להם ממי נתגלגלה המריבה ודוחין אותה מעל חבירתה [...]”

וכך כתבו בפסקי דין רבניים (חלק ד עמוד 138, חברי בית הדין הגדול הרבנים הגאונים בן מנחם, הדאיה ועדס זצ"ל):

“דבאם התנה עמה וקבלה עליה שתגור יחד עם קרוביו, לא יכולה יותר לומר כסבורה הייתי שאני יכולה לקבל, [...] אולם בלא התנה עמה שתדור יחד עם חמותה אף דבשעת הנישואין ידעה על זה דאמו גרה אצלו, ונכנסה לגור יחד אתה, בזה לא רק מדיוקא אלא נאמר בדברי הרי"ף בתשובה דיכולה לומר כסבורה הייתי, דהשאלה דנשאל עליה נראה מבואר להמעין דהיתה בידעה מתחלה שאמו גרה אצלו ומזמן הנישואין גרו ביחד אלא שלא התנה עמה בשעתו, וכמו שכתוב שם, ועל זה משיב הרי"ף דאם יש סמך לטענתה דמחמת חמותה נתגלגל הריב דוחין את חמותה.”

עיין שם ועיין עוד באוצר הפוסקים (סימן עה עמוד 186 אות ג).

בנידון דידן לשון ההסכם נחשב כתנאי מפורש

אלא שיש לומר שאף שלא היה בלשון ההסכם הצדדים לשון של התחייבות או תנאי מפורש, מכל מקום כיוון שדובר על זה בעת הנישואין, וגם העלו הדברים על גבי ההסכם, הרי זה כתנאי. וכן כתבו בפד"ר (חלק ד עמוד 139) בזו הלשון:

“אמנם למעשה נראה שבנידון דידן צודק בית הדין, אחר שכבוד בית הדין כותב: התברר לנו מתוך הדיון שבעת הנישואין דובר עם האשה שתגור יחד, אין צורך להסתמך בזה על שיטת הרמ"ה בשאר מומין דנדון דבריהם בסתם ובזה יש לחלק אמנם בין הנושאים וכנ"ל, אבל באם היה המדובר על זה בעת נישואין שהאשה תגור יחד עם בניו, נראה לנו דהוא בדין דהתנה עמה במפורש (גם בית הדין בנמוקים כותב בהמשך דבריו [...]) אבל אין התנאים שנקבעו ביניהם בעת הנישואין [...] וחושב אם כן זה להתנה עמה, ובהתנה עמה בעת הנישואין לית מאן דפליג שאמרינן דסברה וקבלה ולא יכולה יותר לומר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סבורה הייתי [...] גם לעניין הדיור ביחד של כלה עם חמותה ושאר קרובי הבעל והכל כנ"ל. ואף בהתנה עמה, אינה בכל זאת בדין מורדת לעניין דתפסיד כתובתה באינה חוזרת לביתו בטענה דלא יכולה לגור יחד עם בניו, דהרדב"ז דבית הדין סמך עליו בזה איירי בהתנה עמה במפורש וכנ"ל."

אישה שהסכימה לגור עם בנות הבעל – האם יכולה לחזור בה?

בפד"ר (חלק א עמוד 213, בפסק דין של הרבנים א' גולדשמידט, ש' ש' קרליץ, י' בבליקי) כתבו:

"אלא שיש מקום לדון בשאלה אחרת, מכיון שהזוג נכנס מיד אחרי הנשואין לגור בבית הורי הבעל, הרי הסכימה האשה לגור באותו בית, ולכאורה אין היא יכולה לחזור בה מהסכמתה סברית וקבלית ידעת את המגרעת וקבלת עליך. בנקודה זו דן בפרח מטה אהרן בסוף התשובה הנ"ל: [...] אין לומר דסברא וקבילה לחמותה, דמצי למימר: 'סבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ואין אני יכולה לקבל' [...] כל שכן דיכולה היא לטעון שהיתה סבורה שהבעל ירחקנה מעל גבולה, כשהיא רואה שהיא חוזרת למדתה הרעה, או הוא עם אשתו ירחקו מעל גבולה.

והפשטות היא כי טענה זו 'סבירת וקבילת' – ידעת והסכמת – שייכת רק במום מסויים שהוא מום כשלעצמו, אנו אומרים: 'ידעת מהי המגרעת וקבלת עליך'. אבל ענין זה ביחסים בין איש לרעהו – הרי לא מדובר כאן באיזה מום ומגרעת, אין כאן דבר מסויים וקבוע. יחסים הוא ענין התלוי בכל הצדדים יחד, יסודו בסבך עומק כוחות הנפש, וקשור הוא גם באלפי דברים פעוטים של הרגלי ותכונות כל הצדדים ששומה עליהם לקשור יחסים ביניהם. אלו הם דברים שאין לנחשם מראש ואין לחזות את דרך התפתחותם, ועל פי רוב אותו בן אדם – כלפי אדם פלוני יחסיו טובים ביותר, וכלפי אלמוני הם גרועים ביותר. ומה שייך כאן 'סברית וקבילת' לגור עם החמות – הסכמת עם המגרעת? וכי אפשר לדעת מראש איך יהיו היחסים עם החמות? הסכימה מפני שחשבה שהיחסים יהיו טובים ביותר, ואין כאן מגרעת כלל. וגם הרי יתכן ששנים על שנים יהיו היחסים טובים, ופתאום תבא הרעה מבלי שאפשר יהיה למצוא הסבר למה ומדוע.

טעמו השני של הפרח מטה אהרן פשוט הוא, מכיון שהמום ניתן לתיקון, אפשר להחליף את הדירה, מה שייך 'סברית וקבילת'? היא חשבה: 'מה אני מסכנת כאן בהסכמתי, אם השכנות לא תצליח יוציאני הבעל לדירה אחרת.' ועיין בספר דינא חיי שם הדין בענין התנו מפורש בשעת קדושיין ומביא ראייה מתשובת הרי"ף, ואין ראיתו מוכרחת, ע"ש.

לאור האמור לעיל ניתן ביום כ"ח בסיון תשי"ד פסק הדין החלקי המובא לעיל, לפיו הוטל על הנתבע לרכוש מקום מגורים אחר, ונקבע זמן מוגבל לביצוע פסק הדין."

חבריי הרבנים הגאונים שליט"א הביאו דברי פד"ר הנ"ל.

אולם אחר המחילה, הנה בפסקי דין רבניים (חלק ב' בעמוד 356, בפסק דין של חברי בית הדין הגדול הגאונים הרצוג, הדאיה ואלישיב) הביאו מה שנכתב בפד"ר (חלק א עמוד 213) הנ"ל, וכתבו (בעמוד 357) לדחות את הדברים, בזו הלשון:

"הנה אחרי עיון בתשובה הנ"ל נראה שאין זה מוכרח שיסוד החילוק הוא בין מום מסויים לבין דבר התלוי בתורת היחסים בין איש לרעהו. ויש אפוא להביא כאן חלק מהתשובה הנ"ל, הנוגע לענייננו: [...] עוד ראיתי מה שכתב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] וכבר חמותה הוחזקה בקטטה ומריבה, אין לומר דסברא וקבילה לחמותה דמצי למימר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ואיני יכולה לקבל, וכבר הביא ראיה על זה ודבריו נאותין אלי. אלא שהיה מקום לערער על זה דראוי לומר דסברה וקבילה מההיא דכתב הרא"ש (בכלל מג סימן ג) זו לשונו:

'אשה שטוענת שבעלה מטורף וטפשות מתוספת עליו מידי יום ביומו ויראה פן יהרגנה בכעסו כי כאשר מרגיזים אותו מכה והורג וזורק וכועס, וטוענת שסבורה היתה שיכולה לקבל ואינה יכולה לקבל, וראובן טוען הכרת בו קודם לכן וסברת וקבילת. והשיב שאינו רואה בטענה זו לכופף לגרש שאין להוסיף על מה שמנו חכמים ז"ל מוכה שחין ובעל פוליוס כו' עד או תפייסנו לגרש או תקבלנו'

עד כאן, והיה נראה לומר שהדברים קל וחומר בנידון דידן, אלא שכבר כתב המהרי"ט (בסי' קיג חלק א): דההיא דהרא"ש אינו אלא כשאינו בקי בטיב העולם ולא חשיב מום אלא תרבות רעה וחסרון דעת, אבל נכפה אפילו לימים הרבה הוי מום. וכתב עוד דלא הוי זה הוספה על מה שאמרו חכמים ז"ל, דלא גרע מריח הפה עד כאן. ובנידון דידן דכיון שבא הדבר לידי הכאות הרבה לא אמרינן בכהאי גוונא סבר וקביל דלא גרע מריח הפה."

וכתבו לבאר הדברים:

"ביאור הדברים: זה אין צורך לפנים במקרה וקרובי הבעל מרגילין קטטה בינה לבין בעלה הדין עמה, וכמו שהאריך בתשובה הנ"ל, אלא שמכל מקום יש לומר שאין מקבילין טענת האישה מפני שסברה וקיבלה על עצמה לגור יחד עם קרובי בעלה, אמנם בנידון דידיה שבסיבת קרובי הבעל, הוא מרביץ ומכה לאשתו, והכאות לא קיבלה עליה מעולם, ויכולה משום האי טעמא לומר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ומעכשיו [...] אבל אי משום הא הרי בתשובת הרא"ש מבואר שאין זה בכלל המומין השנויים במשנה, על זה השיב שלפי מה שכתב המהרי"ט פירוש דברי הרא"ש הוא בבעל שאינו בקי בטיב העולם, ולא חשיב אלא תרבות רעה וחסרון דעת, אבל בנ"ד שבא הדבר לידי הכאות הרבה בודאי הוי כמום, ולא גרע מריח הפה שאמרו בירושלמי 'מפני ריח הפה כופין, מפני חיי נפש לא כל שכן?' וסבורה וקיבלה לא שייך לומר כאן דאדעתא דהכי – שבא לידי הכאות הרבה – לא קיבלה, ולכן הדין עמה.

לפי זה במקום שקרובי הבעל מרגילין קטטה עם האשה, והם מצערין לה אבל הדברים לא הגיעו לידי מכות ומריבות בינה לבין בעלה, יש לומר דאי ידעה מזה כשהתחנתה שהם יכנסו לגור יחד עם קרובי הבעל אי אפשר לה לטעון אחר כך סבורה הייתי [...] וכל שכן במקום שהותנה תנאי מפורש ביניהם וכמו שכתב בדינא דחיי הנ"ל דאם התנו בשעת קדושין שידור חמותה עמה, ואחר כך נתגלגלה מריבה ביניהם, אין שומעין לה, ואינה יכולה לומר סבורה הייתי לקבל ועכשיו איני יכולה לקבל."

ולאחר העיון בדברי הרב פרח מטה אהרן נראה שצדקו דבריהם. (ונראה שאת פסק דין כתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל.)

ובנידון דידן ברור הדבר שלא הגיעו הדברים לידי מכות ומריבות, ואם כן אינה יכולה לומר סבורה הייתי לקבל ועכשיו איני יכולה לקבל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם לדברי הבית מאיר אינה נאמנת בלא הוכחה לדבריה

והנה לעיל הובאו דברי הבית מאיר שאם אומרת שאינה רוצה לדור עם אמו ואחותו מן הסתם נאמנת שמריעין לה, ודווקא באימו ואחותו [וכמותן – ביתו שהיא חורגתה] כיוון שהן מן הנשים השונאות אותה. אולם יש לומר שכל זה כשלא היה תנאי מפורש קודם הנישואין. אך כשהיה תנאי שידורו יחד, אינה נאמנת עד שתביא הוכחה לדבריה.

וכן כתב בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ה אבן העזר סימן לב):

"לכאורה מכיוון שהבעל טוען וגם היא מודה שהיה כן תנאי ביניהם לפני הנישואין, הרי אין ראיה מדברי רמ"א הנ"ל ולא מדברי הבית מאיר הנ"ל החוזר על דברי רמ"א הנ"ל, דשם לא מיירי בהיה תנאי ביניהם. ויכולני לומר דבמקום שיש תנאי ביניהם אינה נאמנת במסתמא. ואפילו ביש עד לא מספיק דאי אפשר להפקיע התנאי על פי עד אחד."

והוסיף עוד:

"דאפילו במקום שאין תנאי אלא במסתמא דדרך הבן לגור יחד עם הוריו, האריך הרב דבר משה ז"ל בתשובה שבסוף הספר שם וציין דבריו האזן אהרן ז"ל (מערכה ד אות כו), וזאת הלכה העלה דצריך ב' טענות שקרוביו מריעים לה ומצירין לה וכו', וגם צריך שיתאמת לבית דין בעדים וראיה ברורה ובבציר מהכי הבעל הוא מוחזק ואין להגלות הבן מעל שולחן אביו. ושם באזן אהרן ציין למהריק"ש בתשובה [...]"

עיינן שם (וכבר הבאתי דברי הפוסקים הללו לעיל).

בירור תשובת הרדב"ז

והנה בשו"ת הרדב"ז (חלק ג סימן תו) נשאל על:

"ראובן שנשא אשה על אשתו הראשונה והתנה עמה בשעה שנשאה שתדור עם צרתה וכן כתוב בשטר כתובתה, ואחר ט' חדשים אמרה שאינה יכולה לסבול קנאת צרתה [...]"

— אם דינה כמורדת והפסידה כתובתה.

והשיב:

"ובנידון דידן אין כופין אותה לדור עם צרתה שאין אדם דר עם נחש בכפיפה, ואין דנין אותה בדין מורדת דהא אמרה בעינא ליה ולא בדין מאיס עלי שהרי אינו מאוס לה. וכן אין כופין אותו לקחת לה מדור בפני עצמה שהרי התנה עמה. ולא לתת לה מזונות ולא תנאי מתנאי כתובה שהרי מרדה ויצאתה ואינה משמשתו. הילכך יעמדו עד שיתפשרו ובכיוצא בזה יעשה הדיין פשרה וכפי שיראה האמת להיכן נוטה כגון שהיא צנועה והוא פריץ או להיפך לאותו צד יטיב הפשרה."

ובפד"ר (חלק ד עמוד 140) הביאו דברי הרדב"ז הללו, וכתבו:

"ואף בהתנה עמה, בכל זאת אינה בדין מורדת לענין דתפסיד כתובתה באינה חוזרת לביתו בטענה דלא יכולה לגור יחד עם בניו, דהרדב"ז דבית הדין סמך עליו בזה איירי בהתנה עמה במפורש וכו"ל."

וראה עוד שם בפד"ר (חלק ד עמוד 147) שכתבו בזו הלשון:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אולם בנוגע לזה שאין להפסידה מכתובתה מדין מורדת גם דעתנו נוטה למסקנה שהגיע אליה בית הדין האזורי בנימוקיו על סמך דברי הרדב"ז הנ"ל דמחלקים בכזה בין לא לחייבו במזונותיה לענין להפסידה מכתובתה, ואם דברי הרדב"ז דומים יותר לנדון דברינו, כשדנים לפי הטעם הראשון דבאים כאן משום דהוי כמו דהתנה במפורש עמה שתגור יחד עם בניו באותו הבית והחצר דאז הוי ממש בדומה לנדון דברי הרדב"ז וכן"ל, נראה לנו בכל זאת שגם אם באים מטעם דהיא הרגילה הקטטה, וכשעזבה את בית בעלה ולא רוצה יותר לשוב לאותו הבית הוא יותר דומה להמוכא לעיל בשם רב פלטי גאון ושם נראה דהוי בדין מורדת גם לענין להפסיד כתובתה, וכן נראה מדברי המבי"ט בנדון דבריו, וכתבנו קודם בנקודה מסויימת לדמות נידון דידן לנידון דבריו שם, בכל זאת נראה שלפנינו שטוענת שאי אפשר לה לשוב לגור באותו הבית והחצר שבניו גרים, מחמת כל מה שאירע בינה לבנים, לסמוך בזה על פסקו של הרדב"ז לענין שלא להפסידה כתובתה, דבא שם גם כן מטעם דומה, ועיין שם."

אולם נראה שדברי הרדב"ז אינם נוגעים לנידון דידן. כיוון דשאני התם שהדבר היה ידוע שיש כאן "קנאת צרתה" כנזכר בלשון השאלה, וכן"ל. ומשום כך כתב הרדב"ז: "ובנידון דידן אין כופין אותה לדור עם צרתה שאין אדם דר עם נחש בכפיפה". הרי שהגדיר את צרתה כנחש. וכפי שאמרו במגילה (דף יג ע"א): "אין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה". ומשום כך אין דינה כמורדת.

וראיה לדבר ממה שפסק מרן בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עו סעיף ז) וזו לשונו:

"נושא אדם כמה נשים, אפילו מאה, בין בבת אחת בין בזו אחר זו, ואין אשתו יכולה לעכב, והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת. ואינו יכול לכוף אותן לדור בחצר אחד, אלא כל אחת לעצמה [...]"

וכתב החלקת מחוקק (שם ס"ק יג):

"כדי שלא יתקנאו זו בזו וסמך לדבר באהל לאה ובאהל רחל ובאוהל שתי האמהות, וכתב הרמב"ן כי לכל אחת מהארבעה נשים היה אהל מיוחד בעבור שלא תדע האחרת בכואו אל רעותה, גם אסור הוא מדין תורה כמו שהזכירו חכמים במסכת נדה."

עיין שם. וכך כתב הבית שמואל (שם ס"ק יג).

וכתב בשו"ת תבואות שמש (חלק אבן העזר סימן צח):

"דמדלא כתבו הרמב"ם והשולחן ערוך דין זה כי אם גבי שתי נשיו ומשום קנאת התשמיש, מוכח דעם אביו ואמו דליכא טעם זה יכול לכוף אותה לדור עמהם. וכך כתב מהריק"ש בפירוש, הביאו בלב מבי"ן (סימן קכו) שהכלה תדור עם חמותה וחמיה אפילו בבית אחד [...]"

וראה עוד בשו"ת שואל ונשאל (חלק ב אבן העזר סימן יד) שכתב:

"שהגם דכבר היתה צרה זו דרה עם צרתה זמן מה, יכולה לתבוע עתה חצר אחרת, ולא אמרינן דסברה וקבלה. דודאי מסתברא דמציא אמרה סבורה הייתי לסבול ולא יכולתי. וכן יש ללמוד מהא דאביו ואמו שלמדו מזה הרשב"ש והרב יכין ובוועז והמשכנות הרועים דודאי מיירי גם שלא מיחתה בשעת הנישואין ממש. חדא דאין דרך הכלות כלל למחות בזה. ותו דמה ראתה על ככה למחות אז. ועוד דמדכתבו שם מור"ם ודעמיה דמושיבין [...]"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משמע דעד שיתברר לבית דין הסיבה לזה וכמ"ש בזולת זה, ומינה דהוא הדין לצרתה דיכולה לומר דלא יכולתי לסבול. ונראה דבזה אין צריך כלל להושיב ביניהם אשה נאמנת, וכפשט דברי הרמב"ם ומרן דהרשות ביד האשה לעכב."

התראות והכרזות

ודע כי התראות והכרזות למורדת לא נהגו בזמן הזה. וכבר הארכתי בזה בשו"ת אדני פז (חלק ג סימן קו) והבאתי כמה טעמים לזה מפי ספרים ומפי סופרים ראשונים ואחרונים, קחננו משם.

והטעם העיקרי ששייך לנידון דידן הוא שמכיוון שהבעל אינו רוצה כיום את האישה, הרי שאין צורך בהתראות והכרזות. וכן מבואר בפסק דינם של הגרי"ש אלישיב, הגר"ב ז'ולטי והגר"מ אליהו זכר כולם לברכה שהובא בפד"ר (חלק ח עמוד 321) ובקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב (חלק ב סימן פז) על אודות בעל ואישה שהיו דרים בעפולה, ובעל עזב את ביתו ואת אשתו, ועבר לגור בעיר אילת במקום עבודתו, והאישה אומרת שגם אם יחזור אליה הביתה, אינה מסכימה לשלום בית. והביאו דברי רבנו ירוחם הנ"ל, וכתבו שלכאורה דבריו תמוהים שכאשר האישה היא המורדת בבעלה אינה מפסדת תוספת כתובה כל עוד לא הכריזו עליה כמורדת. ואם גם הוא מורד בה, אזי היא מפסידה לאלתר את תוספת כתובתה, משום דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה, וכלפי לייא? ואחר כך הרב נתיבות משפט שהביא לתשובת הרשב"א הנ"ל.

וכתבו לבאר וליישב דברי רבנו ירוחם בזו הלשון:

"במקום שהאשה היא המורדת בבעלה, והבעל רוצה באשתו, הרי כל ההכרזות וההתראות שנאמרו במורדת, וכל התקנות הללו, לא באו אלא ללחוץ עליה שתימלך בדעתה ותשוב לחיי שלום עם בעלה. ולכן אם הבעל מגרשה בטרם נגמרו כל הפעולות הללו, חייב לשלם לה כתובה ותוספת כתובה. מה שאין כן במקרה שגם הבעל לא רוצה בה, הרי אין מקום לתקנה זו, וממילא קם דינא שמכיון שהיא לא רוצה אותו, הרי אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה תוספת כתובה."

והוסיפו שגם בנידון האמור שם שהבעל עזב את ביתו, לכל אחד יש דין מורד כלפי השני, כיוון שהאישה אומרת שגם אם יחזור אליה הביתה, אינה מסכימה לשלום בית, (ראה בפד"ר שם עמוד 323 ד"ה אלא, ובעמוד 325 ד"ה והואיל). ולכן אין הבעל חייב בתוספת כתובה כי אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה, עיין שם. והאמת שיסוד דבריהם הנ"ל, מבואר הוא בדברי הרשב"א (בתשובה חלק א סימן אלף רלה) הנ"ל, וכפי שביארתי את דבריו במקום אחר. ונראה שגם הם התכוונו בפסק דין הנ"ל לבאר כן דברי הרשב"א. ואם כן מה שכתבו שגם הבעל לא רוצה בה, היינו שאפילו לא הייתה מורדת בו אינו חפץ בה, בזה אין לה תוספת כתובה, וכמבואר בדברי הרשב"א הנ"ל.

העולה מכל האמור

לדעתי אין האישה הנ"ל זכאית לקבל את כתובתה.

הרב אלון אבידר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סיכום

לדעת הרוב: האישה איבדה תוספת כתובתה ויש לה עיקר כתובה בלבד (לדעת אחד הדיינים שבדעת הרוב יש לה גם תוספת אבל בנקודה זו – דעתו דעת מיעוט). לדעת המיעוט: איבדה עיקר כתובה ותוספת.

נפסק כדעת הרוב.

מסקנות

- א. הצדדים חייבים להתגרש ועל המזכירות לקבוע תאריך בהקדם.
 - ב. האישה חייב לשלם את עיקר כתובת האישה בשווי ארבע מאות ושמונים גרם כסף על פי שער הכסף במועד התשלום ופטור מתשלום תוספת כתובתה.
- ניתן לפרסם בהשמטת פרטים מזהים.
ניתן ביום כ"ב בכסלו התשע"ח (10.12.2017).

הרב אלון אבידר

הרב דוד בר שלטון

הרב אריאל ינאי